

Днес в броя

Обсъждат се данъчни стимули за научна и развойна дейност

Юлиана Ефремова, началник на РУО – Перник: „Моята цел е не само да върнем децата в класните стаи, но и да ги задържим чрез смислено и мотивиращо образование. Навлизаме в дигиталната епоха на изкуствения интелект и сме отговорни да научим децата да мислят критично“

Проф. Антоанета Алипиева, лектор в Белградския университет и автор на книгата „ТКЗС в българската литература“, издадена от „Аз-буки“: „Литературата реагира буквално на всичко – тя винаги намира начин да разкаже за времето, да го обхване и включи в себе си“

АЗ·БУКИ

Четете ни на www.azbuki.bg

НАЦИОНАЛЕН СЕДМИЧНИК ЗА ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА

Вестникът е правопреемник на първото официално издание на Министерството на просвещението – „Училищен преглед“ – 1896 г.

Брой 40 (1735) 9 – 15 октомври 2025 г. Година XXXIII. Под името „Аз-буки“ вестникът излиза от 10 април 1991 г. Цена 1,90 лв. / 0,97€

Снимка ВМА

Възпитаници на столичното ЧСУ „П. Р. Славейков“ гостуват във Военномедицинската академия. Те се запознават с мисията на ВМА – да защитава живота и здравето на всички нуждаещи се, надникват в сърцето на болницата – операционния блок, посещават и Военномедицинския симулационен тренировъчен център

ИЗСЛЕДВАНЕ НА ОИСР:

Българският учител е мотивиран, престижът на професията расте

Висока удовлетвореност и мотивация сред българските учители, нарастващ престиж на професията, подобрени условия на труд и силна подкрепа за младите кадри. Тези тенденции в България отчита Организацията за икономическо сътрудничество и развитие в изследването TALIS 2024 – най-мощното проучване в света за прогимназиални педагози и училищни директори, съобщава Пресцентърът на МОН.

В изследването участват учители от 55 държави, като от България са се включили 3629 педагози в прогимназиален етап от 210 училища. У нас проучването се координира от Института по образованието към МОН и се осъществява с финансовата подкрепа на ЕК.

Българските учители се отличават с висока удовлетвореност от професията – 96% заявяват, че са доволни от работата си, при средно 89% за ОИСР. Педагозите в селата са толкова удовлетворени от работата си, колкото и тези в градските училища. От 2018 г. досега делът на удовлетворените от заплащането се е увеличил с 35 пункта и достига 65%. Вече 81% от учителите у нас споделят, че са доволни и от условията на труд, които не включват възнагражденията, при средно 68% за ОИСР.

Престижът на професията също бележи съществен напредък. 42% от учителите смятат, че професията им е ценена от обществото – почти двойно повече от средното за ОИСР (22%) и с 25 процентни пункта повече спрямо 2018 г.

95% от учителите споделят, че директорите имат добри професионални отношения с персонала и предоставят полезна обратна връзка, а 90% казват, че могат да разчитат на своите колеги. Особено важно е, че почти всички млади учители – 97%, работят в училища, в които се предлагат менторски програми, докато средният дял за ОИСР е 81%.

Делът на начинаещите педагози с назначен наставник нараства със 7 процентни пункта от 2018 г. досега. А 85% от наскоро завършилите учители оценяват качеството на обучението си като високо (при средно 75% за ОИСР).

На стр. 3

Приеха на първо четене промените в Просветния закон

Удължават максимално срока за писмени предложения преди второто разглеждане в ресорната комисия

Народното събрание прие на първо четене законопроекта за изменение и допълнение на Закона за предучилищното и училищното образование, внесен от Министерския съвет. Той бе подкрепен с 169 „за“, трима „против“ и 28 „въздържал се“.

След като промените бяха приети, по предложение на председателя на Парламентарната комисия по образованието и науката проф. Андрей Чорбанов бе гласувано максимално удължаване на срока за писмени предложения за изменения и допълнения в приетия на първо гласуване законопроект до 28 дни.

При представянето на законопроекта пред народните представители министърът на образованието и науката Красимир

Вълчев посочи, че той включва над 20 отделни предложения.

„Законопроектът не съдържа цялостна промяна в системата, а по-скоро няколко групи промени – нови политики, въвеждането на нови дефиниции, концепции и принципи, корекции в съществуващи текстове и надграждане на съществуващи политики“, заяви той.

Сред новите политики, заложи в измененията на Закона, е въвеждането на езикова интеграция. Тя ще даде възможност, когато едно дете не знае български на входа на образователната система – в I клас или при завръщане от чужбина, то да започне само с изучаването на български език.

„Всички анализи показват, че незнанието на български език е причина за голяма част от дефицитите и слабите резултати на учениците. Тази концепция е необходима предвид факта, че имаме голям процент деца от семейства, в които не се говори български език“, каза Вълчев.

Друга политика е свързана с десегрегацията. Министърът обясни, че в момента има десегрегация между паралелки, но не и между училища. „Това е безспорна политика, която трябва да бъде регламентирана и общините да правят доколкото и където е възможно при недопускане на вторична сегрегация, защото това е големият риск“, подчерта той.

На стр. 3

Започват дискусии за изпитите в училище

Министерството на образованието и науката ще организира дискусии относно Националното външно оценяване и държавните зрелостни изпити през следващите месеци. По думите на министъра на образованието и науката Красимир Вълчев темата е свързана с вече започналото обсъждане относно образователната структура.

„Следващите два месеца ще организираме дискусии. Едната е за НВО и кога да има външно оценяване и по кои предмети, респективно какви да бъдат задължителните матури и трябва ли да има задължителна матура по първия профилиращ предмет“, обясни министър Вълчев пред журналисти.

Друга подтема е кога да се завършва основно образование. По думите на министъра има солиден консенсус, че това трябва да се случва в по-горен клас. „Ние сме единствената страна, в която основно образование се завършва толкова рано. Най-вероятно ще се вземе решение за връщане на структурата четири плюс четири плюс четири, тоест завършване на основно образование в VIII клас“, отбеляза той.

Министърът коментира и предложените от МОН промени на рамковите учебни планове. В тях се предвижда общият брой на часовете по математика в двата гимназиални етапа да се увеличи с 25%, тези по български език и литература да нараснат с 12 на сто, а интензивно изучаване на чужд език в VIII клас да има само в училищата, в които в IX и X клас се изучават предмети на съответния език.

„Ако предложим проект за промяна в Наредбата за учебните планове, той най-вероятно ще бъде с по-малко преразпределение в сравнение с материала, който сме публикували“, заяви Вълчев.

Във връзка с проведението на национално онлайн изследване на входното ниво по математика в VI клас министър Вълчев обясни, че една от целите е тестването на електронната среда. „В бъдеще можем да очакваме, че всички изпити ще се провеждат в електронна среда. Нямаме срок, който да сме си поставили, но това е посоката в целия свят“, каза той. И уточни, че липсата на заложен срок не означава, че не трябва да се прави нищо в тази връзка.

До края на годината не се предвижда провеждането на други подобни изпити. **АЗ-БУКИ**

Сдружението на директорите търси новата мисия на образованието

Семинар „Компетентности на бъдещето – мисия на днешното образование“ организира Сдружението на директорите в средното образование. От 19 до 21 октомври в Хисаря педагози от страната ще се фокусират върху компетентностно ориентираното обучение, развитието на уменията на XXI век, адаптирането на училището и детската градина към нуждите на бъдещето и необходимите образователни реформи.

Предвижда се събитието да бъде открито от министъра на образованието и науката Красимир Вълчев и от Асен Александров – председател на Сдружението на директорите. Гости на форума ще бъдат и Иванка Харбалиева – съпредседател на СДСОРБ, Иванка Киркова – началник на РУО – Пловдив, и Ива Вълчева – кмет на община Хисаря. В него ще се включат новите началници на РУО в София, Перник, Велико Търново и Бургас – д-р Елеонора Лилова, Юлиана Ефремова, Здравка Минчева и Валентина Камалиева.

На семинара ще бъдат представени и обсъдени инструменти за повишаване качеството на образованието и подпомагане на учителите, начини за изграждане на социално-емоционални умения, трудовоправни въпроси и добри практики за управленската дейност на директора. Журналистката Мариана Векилска ще говори за адекватната комуникация с медиите и родители в кризисни ситуации, а д-р Вана Кастрева – за основните умения на ефективния директор.

Директорите на дирекции „Съдържание на предучилищното и училищното образование“ и „Организация и контрол“ в МОН – Евгения Костадинова и Нели Цекова, ще представят концепция за учебни програми и подготвяни законодателни промени. Предвидена е и работа по групи относно контролната и квалификационната дейност, като ще бъдат споделени добри практики. **АЗ-БУКИ**

Снимка БАСУ

Отборът на столичното СЕУ „Добри Войников“ спечели първото градско състезание „Учители в действие“, което се проведе в Националната спортна академия. След него се нареждат екипите на 150. ОУ „Цар Симеон I“ и на 125. СУ „Боян Пенев“. Организатор на проявата е Българската асоциация „Спорт за ученици“ (БАСУ) в партньорство с НСА и Столичната община. Педагозите демонстрират уменията си в пляжния волейбол, 3х3 баскетбол, лека атлетика, багминтон и петанк.

„Състезанието беше много хубаво. Педагозите изживяха желание всяка година да организираме „Учители в действие“, сподели пред „Аз-буки“ председателят на БАСУ Мариана Борукова

Още над 12 млн.лв. за дуално обучение

Българо-швейцарската програма ДОМИНО – 2 ще се изпълнява от 2025 до 2029 г.

Дуляна КОЧЕВА

Още 5,8 млн. швейцарски франка, или над 12 млн.лв. ще бъдат вложени за развитие на дуалното обучение у нас по Българо-швейцарската програма ДОМИНО – 2 („Дуално образование за модерните изисквания и нужди на обществото – 2“), която ще се изпълнява от 2025 до 2029 г. Това стана ясно по време на конференцията „Интегриране на дуалното професионално образование и обучение в България“, проведена в София. Гост на събитие бе и Н.Пр. Пиер Хагман – посланик на Конфедерация Швейцария у нас.

„На фона на всички средства, които се дават за образование, тези може и да изглеждат по-малко, но това не е така. Те са насочени в правилната посока“, отбеляза в изказването си министърът на образованието и науката Красимир Вълчев.

Той благодари за подкрепата от страна на Швейцария и посочи колко успешно е било първото издание на Програмата. Министър Вълчев уточни, че няма да посочва отново ползите от дуалната форма на обу-

чение, защото те са безспорни, но посочи, че този проект помага на страната ни да промени посоката на професионалното образование и показва как да се надгради всичко постигнато към момента.

„Убеден съм, че с програма ДОМИНО – 2 ще мотивираме повече ученици, образователни институции и работодатели да се включат в дуалната форма на обучение“, каза още министър Вълчев.

Ръководителят на Програмата Полина Златарска от МОН представи основните акценти в нея, които ще бъдат кариерното развитие и активното участие на бизнеса в процеса. Три швейцарски организации ще подкрепят прилагането у нас на модела на професионално обучение в алпийската държава.

Васил Радойновски – ръководител на секретариата на Българо-швейцарската търговска камара, посочи, че идеята на Програмата е да даде възможност на младите хора да трупат умения в реална работна среда. Той също изрази увереност, че второто издание на ДОМИНО ще надгради всичко постигнато от предишното.

„Дуалното обучение дава много

умения на младите хора и ги подготвя за пазара на труда“, отбеляза и Гергана Раковска – председател на Фондация на бизнеса в образованието. По думите ѝ особено важна е тази форма на обучение за социално уязвимите групи, защото им помага да намерят своя път в живота. Относно ползите от дуалното обучение Раковска заяви, че най-вече това е придобиването на умения на сазост – спазване на работно време, поемане на отговорност и умения за работа екип.

За успешния си опит от дуалната форма на обучение разказа и един млад човек – Мина Иванова. Днес тя работи в „Ауто Бавария“ ООД – мястото, където е завършила дуалната си форма на обучение. Момичето е бивша възпитаничка на ПГ по транспорт и енергетика „Хенри Форд“ в София.

„След VII клас се колебаех дали да запиша езикова гимназия, или нещо друго. Тогава татко ме посъветва да бъде нещо с професия. Така се озовах в паралелка, в която бях единственото момиче“, спомна си тя. Сега Мина не съжалява за избора си, а продължава да се развива професионално в избраната посока.

Обсъждат данъчни стимули за научна и развойна дейност

Томислав Дончев, вицепремиер

Министерството на иновациите и растежа работи съвместно с Министерството на финансите за въвеждане на данъчни преференции по отношение на разходите за научна и развойна дейност. Това стана ясно от изказването на вицепремиера и министър на иновациите Томислав Дончев по време на петото издание на най-големия форум за иновации и технологии в Югоизточна Европа – SEE ITS Summit 2025, организиран от Асоциацията за иновации, бизнес услуги и технологии.

„Ние сме една от трите държави членки, които още не предлагат подобни стимули“, заяви Томислав Дончев. И добави, че държавата е длъжна да даде сигнал, че разходите за научна и развойна дейност са приоритет и компаниите, които инвестират повече, трябва да ползват данъчни облекчения. Разговорите за въвеждането на такива и у нас са в напреднала фаза.

Пред присъстващите вицепремиерът обяви още, че до две седмици наличното лабораторно оборудване в центровете за върхови постижения и центровете за компетентност, в които са инвестирани милиони, ще бъде достъпно не само за университетите, а и за бизнеса.

„За да може всеки предприемач, индустриалец да знае къде се намира и да може да го ползва“, уточни Томислав Дончев.

Вицепремиерът подчерта и значението на образованието – висше и професионално, определяйки последното като ключово за бъдещата конкурентоспособност на българската икономика. Според него обаче в сферата има натрупани проблеми.

„Проблемът започва на входа. Млади хора отиват в професионална гимназия, защото се влиза по-лесно и не са ги приели на друго място, без осъзната необходимост и желание да работят точно това“, коментира той. **АЗ-БУКИ**

Врџчиха наградите „Джон Атанасов“

В 23-тото издание на инициативата са отличени 12 ученици и преподаватели

Снимка Олег Попов

Стефа МАРИНОВА

Общо 12 са отличените в 23-тото издание на президентската инициатива Награда „Джон Атанасов“. Лауреатите на приза за 2025 г. получиха грамоти от държавния глава Румен Радев на церемония в Президентството.

Той отбеляза, че и през настоящата година българските ученици, студенти и учени продължават да печелят награди и медали в най-престижните международни състезания по компютърни науки и информатика.

„Убеден съм, че техните изключителни постижения вълнуват и дават надежда не само на преподавателската гилдия, но и за цялото ни общество. Можем да се гордеем с тези постижения. Дължни сме, като общество, да ги развиваме и използваме като ускорител за високотехнологичното развитие на страната ни“, заяви Румен Радев.

Държавният глава благодари на учителите, преподавателите, менторите и учениците. По думите му тяхната всеотдайност е трамплин българските таланти да се

стрелват нагоре към върхови постижения.

Най-много тази година са отличените в категорията „Джон Атанасов“ – ученици и техните преподаватели. Седем младежи получиха грамота за постигнатите резултати в международни и национални ученически олимпиади по информатика и информационни технологии.

В областта на информационните технологии отличените са двама. Това са Дарий Топузов (XII клас, Технологично училище „Електронни системи“ към ТУ – София) и Марио Петров (XII клас, Професионална гимназия по електроника и химични технологии „Проф. Асен Златаров“, Плевен).

Носителите на грамота в категория „Джон Атанасов“ – ученици и техните преподаватели в областта на информатиката са петима. Това са Симона Христова (XI клас, ППМГ „Нанчо Попович“ – Шумен), Андрей Стефанов (XII клас, Първа частна математическа гимназия – София), двама бивши възпитаници на Софийската математическа

гимназия – Борис Михов и Александър Гатев, както и Веселин Маркович, който завърши МГ „Д-р Петър Берон“ във Варна.

В категорията „Джон Атанасов“ – проект с висок обществен принос отличените са двама. Призове са за четвъртокурсника в Югозападния университет Георги Николов, който е инициатор на идейния проект FreshPay Hub, и Ивайло Хубенов, създател на дигиталната платформа GradUp.

Три са отличените в категорията „Джон Атанасов“ – вдъхновител и създател на таланти. Това са двамата ръководители на националния отбор по изкуствен интелект – Йоан Саламбашев и ас. Мелания Бербатова. Грамота получи и учителят по информатика в Центъра за работа с деца в Плевен Павел Петров.

Тази година журито на конкурса не отличи носител на Награда „Джон Атанасов“ на президента на Република България, както и призьори в категория „Джон Атанасов“ – дебютен пробив в областта на компютърните технологии.

Приежа на първо четене промените в Просветния закон

От стр. 1

Усилването на възпитателната функция чрез въвеждането на самостоятелния предмет „Добродетели и религии“ е друга нова политика, заложена в промените. „Текстовете са така предложени, че обучението по религия ще се съвместява със светското начало на образованието, тъй като преподаватели ще са учители. Нито едно дете няма да бъде карано да учи религия въпреки волята му“, посочи Вълчев пред народните представители.

С промените се предлага и дефиниция за качество, която се обвързва с концепцията за благополучие, както и за социално-емоционално учене. Формиращото оценяване също се въвежда като принцип. Създава се нов вид специализирани училища – математически и природо-математически гимназии, което ще даде възможност учениците им да продължат обучението си в тях и след VII клас. Въвежда се и нов профил в гимназиален етап – „Класически“.

Заложени са и корекции в съществуващи политики. Сред тях са отпадане на втория етап за оценяване на учебниците. Предложена е и нова концепция за квалификацията на педагогическите специалисти. Предвижда се разработването на информационна система, която да бъде свързана с рейтинг или потребителска оценка на квалификацията от тези, които са ги преминали.

Ще има и реформа в атестацията на учителите. Тя ще се замени с по-облекчена годишна оценка за тяхната работа, която да има едновременно проследяваща, но и мотивираща и развиваща функция. Министър Вълчев обясни, че и в момента се прави ежегодна оценка на труда на педагогическите специалисти за целите на диференцираното заплащане. „Предлагаме обща оценка много по-близка като тежест до оценката за диференцираното заплащане, отколкото досега съществуващата атестация“, каза министърът. Той уточни, че оценката няма да влезе в сила, преди да се изработят необ-

ходимите подзаконовни нормативни документи, и увери, че това ще се случи с участието на синдикалните и директорските организации.

В отговор на народните представители Вълчев допълни, че са готови да подкрепят разумни предложения между първо и второ четене, включително това да има и коригиращ механизъм.

Предложените законови промени включват и надграждане на вече съществуващи политики. Разширява се акцентът върху ранното учене и грижи. Дейностите за кариерно ориентиране се надграждат.

Ще се въведе и статутът на базови учители. Министърът обясни, че и в момента в някои училища има такива, но това ще позволи да бъдат финансирани. Предложено е и връщането на статута на учителите методици с цел усилване на методическата функция в образователната система.

Включени са и редица текстове, свързани с разширяване на възможностите на центровете за специална

образователна подкрепа. Те ще могат да обучават и след задължителна училищна възраст, като приемат и ученици до XII клас, ще могат да организират и изнесени паралелки в целодневна организация на учебния ден. Промените засягат и валидирането на компетентности за втори гимназиален етап за учениците със специални образователни потребности, което да им помогне за завършване на средно образование.

Предложено е и законово регламентиране на механизма за съвместна работа на институциите, който действа от 2017 г., но с подзаконов нормативен акт. Друга мярка е ограничаването на ползването на мобилни устройства за комуникация в училище освен за строго образователни цели, по здравословни причини или при форсмажорни обстоятелства.

Сред новостите в законопроекта е и разширяването на правомощията на учителите за налагане на по-голям набор от предупредителни мерки при неприемливо поведение от страна на учениците.

Успоредно с предложения от Министерския съвет законопроект бяха гласувани още два законопроекта за изменение и допълнение на Просветния закон – първият, внесен от Елисавета Белобрадова и група народни представители, и вторият – от Николай Денков и група народни представители, но те не получиха подкрепа.

Министър Красимир Вълчев коментира и предложението за въвеждането на мандатност на директорите, залегнало във внесения от Николай Денков и група народни представители законопроект. Той обясни, че алтернативният механизъм на мандатността, предложен в законопроекта на Министерския съвет, е въвеждането на годишна оценка с възможност за освобождаване. „В противен случай рискуваме веднъж на 4 или 5 години, колкото е мандатът, системата да изпадне в режим на безтегловност. Трудно бихме могли да администрираме конкурси за близо 2400 училища и близо 2000 градини“, заяви Вълчев. АЗ-БУ

Кампания на Института за български език – БАН, и в „Аз-буки“

За термина ейджизъм

Кристияна СИМЕОНОВА*

Терминът ейджизъм е въведен в науката от американския психиатър Робърт Бътлър. С този термин той описва всички форми на дискриминация, на подценяване и дори отхвърляне, основани на критерия за напреднала възраст. Най-често ейджизмът се проявява в професионалната сфера. След като бъде прехвърлен определен възрастов праг, намирането на работа или служебното издигане и повишение стават все по-трудни и дори невъзможни, без значение какви са качествата, уменията и опитът на даден човек.

От друга страна, все повече млади хора се оплакват, че губят работата си, защото работодателите им ги смятат за неопитни, незрели и с недостатъчна квалификация. Така постепенно си пробива път терминът янгизъм – „ейджизъм“ в началото на кариерата на млади хора, който се отразява негативно върху тяхната мотивация и желание за работа. Ейджизмът в края на кариерата все по-често се нарича олдизъм. Олдизъм и янгизъм се утвърждават като видови термини по отношение на родовия ейджизъм. И трите термина в българския език са заемки от английски: ейджизъм от *age* „възраст“, янгизъм от *young* „млад“ и олдизъм от *old* „стар“.

Д-р Кристияна Симеонова е доцент в Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ към Българската академия на науките

Българският учител е...

От стр. 1

17% от учителите в България посочват, че изпитват повече стрес в работата си, при средно 19% за ОИСР. Този дял е намалял с 5 процентни пункта спрямо 2018 г.

Изследването показва още, че пред системата стоят и предизвикателства, свързани със застаряването на учителския състав и необходимостта от по-широко въвеждане на иновации и дигитални технологии в образованието. В България учителите са на средна възраст 48 години, при средно за ОИСР – 45 години.

22 на сто от българските учители използват изкуствен интелект в работата си – най-често за подготовка на план за часа, обобщаване на теми и създаване на упражнения за учениците.

Дисциплината в класната стая остава предизвикателство. Учителите у нас отделят средно 12% от времето в час за поддържане на реда, като стойността за справяне с дисциплината остава под средното ниво за ОИСР (15%). Около 9% от българските учители съобщават, че губят значително време заради прекъсвания на урока от ученици – почти два пъти по-малко от средното за изследването (18%). АЗ-БУ

Снимка Ивнела Маркова

Зам.-министърът на образованието и науката г-р Емилия Лазарова (в средата) и началникът на РУО – София-област, Росица Иванова пожелават успех на младите педагози

РУО – София-област, приветства 72 млади педагози

В навечерието на 5 октомври – Международния ден на учителя, Регионалното управление на образованието – София-област, посрещна с тържествена церемония младите учители, постъпили за първи път в образователните институции в региона. Събитието се проведе в спортната зала „Янко Янков“ в Елин Пелин.

72 млади педагогически специалисти от 55 училища и 11 детски градини от 16 общини в Софийска област, и 6 ресурсни учители от РЦПППО – София-област, бяха топло приветствани от заместник-министъра на образованието и науката д-р Емилия Лазарова. Те получиха лично поздравителен адрес и почетен плакет за „добре дошли“ в голямото образователно семейство на Софийска област от д-р Лазарова, началника на РУО – София-област, Росица Иванова и заместник-кмета на община Елин Пелин.

„Вие сте избрали да бъдете учители, защото обичате тази работа и искате да работите с деца. Бъдете здрави, въоръжете се с търпение, споделяне и ефективна комуникация. Бъдете професионално отговорни, имайте чувателност към съветите на по-опитните колеги, защото те са преживели много и имат опит, който могат да споделят. Човек се учи цял живот. Учете се взаимно. Ценете се взаимно и работете“, обърна се с приветствие към присъстващите д-р Лазарова.

Тя пожела на младите учители успехи и оптимизъм, позитивно настроение и добри резултати на децата, както и добри партньорства, защото от тях зависят и постиженията.

С приветствия и пожелания за смелост по пътя, който са избрали, творческо вдъхновение и реализиране на професионалните им стремежи, към младите учители се обърна Росица Иванова, началник на РУО – София-област, и Рени Николова – зам.-кмет на община Елин Пелин, която е домакин на церемонията за втора поредна година.

„Днес не просто посрещаме вас, уважаеми млади колеги, в нашето голямо образователно семейство, ние ви подаваме ръка и ви пожелаваме смелост по пътя, който сте избрали. Път, изпълнен с предизвикателства, но и с най-голямата награда – възможността да променяш човешки съдби“, обърна се към младите учители Росица Иванова.

Тя отбеляза още, че те са призвани да служат на знанието, на децата и учениците, да носят светлина и надежда.

„Бъдете горди с избора си на професия и устоявайте в нея. Желая удовлетворение от избора ви, защото това е най-духовната, най-социалната и най-достойната професия. Това е професията на благородните, които винаги първо дават, преди да получат“, заяви още Росица Иванова.

Началникът на РУО – София-област, пожела на младите учители сили, увереност и вяра, че всяко усилие има смисъл.

„Нека трудът ви бъде възнаграден с уважението на учениците, с признателността на родителите и с удовлетворението от постигнатото. Добре дошли и нека началото на вашия професионален път бъде вдъхновено и благословено!“, каза тя.

Специален поздрав към младите педагози под формата на вълнуваща постановка представиха талантливи малки актьори от НУ „Христо Ботев“ и техните учители.

На посрещането на младите учители присъстваха директори на училища от областта, експерти от екипа на РУО – София-област, служители от общинската администрация в Елин Пелин. **АЗ БУК**

Малена Замфирова е номер едно в Европа сред младите спортисти

Българската сноубордистка Малена Замфирова триумфира в 10-ото зимно издание на наградата „Пьотр Нуровски“ за най-добър млад спортист на Европейските олимпийски комитети (ЕОК). Тя бе сред петте номинирани за отличието, като спечели след гласуване на представителите на всички национални олимпийски комитети на Стария континент по време на 45-ия семинар на ЕОК в Малта.

Наградата отличава най-талантливите млади спортисти в Европа на възраст 14–18 години, които възглавяват високи постижения и олимпийските ценности както на игрището, така и извън него.

Часове преди гласуването 16-годишната Малена изнесе силна реч пред делегатите, с която защити запазването на паралелния гигантски слалом в олимпийската програма. Изказването ѝ предизвика аплодисментите на цялата зала, а българката получи специал-

ните поздравления на председателя на ЕОК Спирос Капралос и на еврокомисаря Глен Микалеф.

Първото място на Малена Замфирова ѝ донесе и чек от 15 000 евро, които тя ще инвестира в своята подготовка.

През изминалия сезон Малена Замфирова спечели заедно със своя по-голям брат Тервел златен медал в отборното състезание по паралелен гигантски слалом на световното първенство по сноуборд за младежи и девойки в Закопане, Полша, както и сребърни отличия в паралелния слалом и паралелния гигантски слалом на шампионата. Спечели и второ място на Световната купа в Криница, Полша.

„Много сме щастливи, че нашето изключително и талантливо момиче беше оценено от всички комитети от цяла Европа“, казва председателят на БОК Весела Лечева. **АЗ БУК**

„Училище за успех“ търси нови посоки за образование

Задачата е да помогне на децата да съхранят критичното мислене, креативността и уменията да правят абстрактни обобщения, заяви международният експерт д-р Артър Кордон

Снимка Авторът

Розалина ДИМИТРОВА

Навръх Международния ден на учителя – 5 октомври, Варна стана домакин на третото издание на конференцията „Училище за успех“. Форумът обединява преподаватели, директори, представители на университети и на бизнеса около каузата за по-добро и модерно образование. Събитието се проведе в иновативното пространство The Brick Port и бе организирано от „ИКТ Клъстер – Варна“ със съдействието на Регионалното управление на образованието и местната община.

Конференцията стана платформа за обмен на идеи, споделяне на успешни практики и изграждане на партньорства между училища, университети и технологични компании.

Проф. д.п.н. Николай Колишев, едно от най-уважаваните имена в българската педагогика, откри събитието с лекцията си „Творчеството в обучението“. Той подчерта, че образованието не може да се развива без творческа организация на учебния процес. „Репродуктивните цели на обучението се постигат чрез репродуктивна организация, а творческите – чрез решаване на учебни проблеми“, посочи проф. Колишев. По думите му именно този подход позволява на учениците да откриват нови зна-

ния чрез собствена изследователска дейност. Той насочи вниманието към трите основни въпроса на творческото обучение: Какво учениците не знаят? Какво от това могат да открият сами? И чрез решаването на какви проблеми да го направят?

Интерес предизвика и презентацията на д-р Артър Кордон, международно признат експерт в прилагането на изкуствения интелект, посветена на ролята на ИИ в средното образование. Лекторът очерта неговото развитие в три основни етапа – класически (от 1956 г.), генеративен (след 2017 г.) и агентен (след 2024 г.), като определи последния като „бъдещето на човешко-машинното взаимодействие“.

„Изкуственият интелект е ускорител на научния прогрес и двигател на дигиталната икономика, но крие и рискове – интелектуален мързел, плиткоумие, когнитивна атрофия“, предупреди той.

Според д-р Кордон задачата на училището е да помогне на учениците да съхранят критичното мислене, креативността и уменията да правят абстрактни обобщения – качества, които не може да замени нито един алгоритъм. „Трябва да се мисли, да се провокира, тестовата система ни води надолу“, предупреди той.

Балансът между естествения и изкуствения интелект, както и активното партньорство между образованието и бизнеса ще бъдат ключови за под-

готовката на следващото поколение, заяви д-р Кордон.

Във фокуса на конференцията бяха още дигиталната трансформация в училище, киберсигурността, подкрепата за деца със специални образователни потребности, STEM обучението и възможностите на технологиите да подпомагат индивидуалното развитие на учениците.

В панела „От ТНТМ до STEM – има ли спасение?“, представен от Тодор Добрев от „ИКТ Клъстер – Варна“, участниците обсъдиха как да се надгради традицията на ученическото техническо творчество с инструментите на новите технологии и как да се създаде реална връзка между иновациите и учебния процес.

Заклучителният дискуссионен панел „Образованието на бъдещето: Как заедно да изграждаме среда за успех“ събра гледните точки на педагози, университетски преподаватели и предприемачи. Общото мнение е, че устойчивото развитие на образованието изисква диалог, доверие и споделяне на отговорност между всички страни – училища, институции и бизнес.

„ИКТ Клъстер – Варна“ обединява над 100 организации – технологични компании, университети, училища, неправителствени сдружения и стартъпи, които споделят визията за развитие на Варна като хъб на иновациите и дигиталната икономика в Черноморския регион.

Участвай! Олимпиадата е за всички

Кампанията на МОН цели да засили интереса към първия кръг на националните състезания

Стела МАРИНОВА

Олимпиадата не е само за медалисти и за отличници. Тя е възможност всяко дете да покаже силните си страни и да развие способностите си в дадена област. Поставено в състезателна и конкурентна среда, то може да се мотивира допълнително да учи математика и природни науки. „Това каза министърът на образованието и науката Красимир Вълчев при откриването на кампанията „Участвай! Олимпиадата е за всички“ в Българската телеграфна агенция. Инициативата има за цел да популяризира и да засили интереса към първия кръг на националните състезания, организирани от Министерството на образованието и науката.

Кампанията на Сдружението на олимпийските отбори по природни науки и МОН предвижда повишаване на осведомеността на ученици и родители относно възможностите и ползите от участието в общинския етап на надпреварите по предмети. В представянето на инициативата участваха още заместник-председателят на Управителния съвет на Сдружението на олимпийските отбори Елена Маринова, изпълнителният директор на Сдружението Вълкан Горанов и генералният директор на БТА Кирил Вълчев.

Данните показват, че най-много ученици показват знанията си на първия кръг на олимпиадите по математика и по български език и литература. В същото време децата, явили се на общинския етап на националните състезания по природни науки, са по-малко.

По думите на министър Вълчев олимпиадите са важна мярка за мотивиране на повече ученици да изучават математиката и природните науки.

„Участието на олимпиада може да не донесе медал на детето, но може да промени живота му. Убеден съм, че след това участието ще създаде у немалка част от тях трайни интереси за учене по тези дисциплини. Разчитаме на директорите да включат повече ученици в първите етапи, които се организират в училищата“, каза Красимир Вълчев. И подчерта необходимостта от подкрепа и мотивация от страна на родителите.

Министърът призова учениците да не се притесняват, а да премерят знанията си на националните надпревари. „Както всички ние сме спортували като деца, но не сме станали професионални спортисти, така и всеки трябва да опита да се яви на олимпиада, дори да не стане лауреат“, каза още министърът на образованието и науката.

Красимир Вълчев изрази убеждението си, че професиите, които са свързани със задълбочено изучаване на математика и природни науки, са професии на бъдещето. Той подчерта, че МОН постави акцент върху насърчаването на изучаването на математика и природни науки още преди месеци, защото има проблем с мотивацията за изучаването им.

„Този проблем е стратегически за социалното и икономическото ни развитие. За да просперираме като общество, имаме нужда от икономисти, инженери, лекари, фармацевти – това изисква изучаване на математика и природни науки“, каза Вълчев.

Министърът припомни, че ако учениците искат да следват „Икономика“ в универси-

тет, имат в пъти по-голяма възможност да бъдат приети, ако кандидатстват с математика, тъй като 50% от приема в това направление ще бъде обвързан с оценка по този предмет. МОН предвижда и приемът в техническите училища да е обвързан с математика и физика.

Елена Маринова от Сдружението на

олимпийските отбори по природни науки посочи, че актуална информация, дигитални материали, връзки и полезни съвети за участие в олимпиадите са публикувани на сайта кампанията „Участвай! Олимпиадата е за всички“.

Тя обясни, че всички се гордеем с резултатите на най-добрите ни ученици в

сферата на природните науки и виждаме как се връщат с медали от международните състезания по математика, физика, химия, биология, изкуствен интелект, информатика, лингвистика, география, астрономия и астрофизика. Но участниците в първите кръгове на състезанията, от които се отварят вратите за тях, не са толкова много.

„Вдигайки броя участници в първия кръг на олимпиадите в следващите няколко години, вярваме, че това ще донесе още повече и по-високи и постоянни успехи на българските олимпийци на най-високо ниво на международните олимпиади“, каза Маринова.

Тя също подчерта, че участието на олимпиади не е само за децата, които след това ще покоряват световните върхове. То е за всяко дете, което е любопитно и иска да изпробва силите си. По думите ѝ участието в олимпиади и състезания подпомага подрастващите да преодолеят нагласата, че не могат да се справят с нещо.

„Надяваме се много деца да направят тази стъпка. След това, влизайки в този свят, може да се окаже, че намиращ своята професия, своето призвание или хоби, своя интерес. Вярваме, че ще запалим повече деца да участват“, отбеляза другата голяма цел на инициативата Маринова.

Вълкан Горанов разказа още, че многократно българските олимпийци по природни науки са споделяли, че именно участието им в първия кръг на национални олимпиади е запалило искрата към науката, накарало ги е да продължат да любопитстват, да задават въпроси, чиито отговори не са успели да намерят в учебниците и са ги потърсили със своите учители.

„Три са основните функции, за да про работи по-добре участието в първи кръг. Освен желанието на ученика трябва да има желание от учителя и да има подкрепа от родителите. Като се изпълнят трите условия с много труд и постоянство, детето ще продължи да се развива напред“, посочи той.

За популяризирането на кампанията в дните, в които изтичат сроковете за записване за олимпиади, БТА ще публикува отново информация за това. В дните на провеждането на олимпиадите мрежата от кореспонденти на БТА в страната ще разказва за тях. „Целим да постигаме по-висок интерес и за в бъдеще, за да се говори за тези олимпиади още на първото ниво“, каза генералният директор на БТА Кирил Вълчев.

Снимка Олег Попов

От ляво надясно: Красимир Вълчев, Кирил Вълчев, Елена Маринова и Вълкан Горанов

Как се участва в ученическите надпревари

Преди началото на всяка учебна година МОН утвърждава график за провеждане на ученическите олимпиади. За учебната 2025/2026 г. в него са включени общо 21 състезания.

Осем от тях отварят вратите на най-добре представилите се към разширените състави на националните отбори по природни науки. В документа е посочено за кои класове се организира всяка от ученическите олимпиади, както и времето за провеждане на всеки един от трите кръга – общински, областен и национален.

За първия кръг на националните олимпиади – общинския, е посочена крайна дата, до която трябва да се проведат:

- математика (9 групи: IV, V, VI, VII, VIII, IX, X, XI и XII клас) до 07.12.2025 г.;
- информатика (5 групи: IV – V, VI, VII – VIII, IX – X и XI – XII клас) до 11.01.2026 г.;
- лингвистика (8 групи: V, VI, VII, VIII, IX, X, XI и XII клас) до 21.12.2025 г.;
- философия (2 групи: VIII – X и XI – XII клас) до 05.01.2026 г.;
- география и икономика (7 групи: V, VI, VII, VIII, IX, X, XI – XII клас) до 16.01.2026 г.;
- физика (6 групи: VII, VIII, IX, X, XI, XII клас) до 11.01.2026 г.;
- астрономия (4 групи: V – VI, VII – VIII, IX – X, XI – XII клас) до 16.01.2026 г.;
- химия и опазване на околната среда (5 групи: VII, VIII, IX, X и XI – XII клас) до 12.01.2026 г.;
- биология и здравно образование (5 групи: VII, VIII, IX, X и XI – XII клас) до 30.01.2026 г.

Първите кръгове на олимпиадите се организират от регионалните управления на образованието, от директорите и от учителите. В случай че дадена образователна институция не провежда олимпиада по предмета, на който ученикът желае да покаже знанията си, той може да заяви участие в съответното регионално управление на образованието и да бъде пренасочен към друго училище, в което ще се проведе подобно състезание.

Участието в общински кръг е първата стъпка към успеха. На втория кръг – областния, продължават най-добре представилите се на първия. Той дава право на учениците да се класират за националния кръг. Класираните се в топ десет на третия кръг влизат в разширените национални отбори по различните природни науки. Това дава право на всеки ученик да представи България на международна олимпиада. Националният кръг освен медали дава и редица други предимства – възможност за получаване на стипендия, приемане във висше училище без конкурсен изпит и др.

Учениците от СУ „Христо Ботев“ в Долни Дъбник отбелязват всички значими национални празници

В школото съхраняват българските традиции и обичаи

Училището не само обучава, но и възпитава

СУ „Христо Ботев“ в Долни Дъбник става Академия за социално-емоционални умения

В този брой „Аз-буки“ гостува на Средно училище „Христо Ботев“ в Долни Дъбник. В него се обучават ученици от V до XII клас, а удостоверение за завършен начален етап на основно образование децата получават от началното училище в града – „Св. св. Кирил и Методий“. Необходимостта от адаптация на децата при преминаването им от начален към прогимназиален етап на обучение, както и все по-честите негативни прояви в поведението на учениците са част от причините, поради които екипът на СУ „Христо Ботев“ решава да разработи проект по много интересна и в същото време изключително полезна иновация – „СУ „Христо Ботев“ – нашата академия за социално-емоционални умения“. Заниманията по социално-емоционални умения ще се провеждат в часа на класа и ще обхванат учениците от V до X клас. Иновацията е одобрена от Министерството на образованието и науката и от тази учебна година школото за втори път е в Списъка на иновативни училища за период от четири години (2025 – 2029). Предишната иновация е в областта на екологичното образование.

Диляна КОЧЕВА

Провокирани от все по-честите прояви на емоционални изблици и опити за вербална и физическа агресия сред подрастващите, решихме да направим Академия за социално-емоционални умения в нашето училище“, разказва пред „Аз-буки“ Тошко Гетов, директор на СУ „Христо Ботев“ в Долни Дъбник. Идеята е децата да развият ценни умения, които да им помогнат в живота, като се научат как да разбират и управляват емоциите си, как да си поставят и да постигат целите си, как да взимат отговорни решения и да застават зад действията си, как да общуват с останалите и да се научат да приемат и уважават различните от себе си.

„Започвайки от най-малките ученици – петокласниците, с времето ще надградим постигнатото. За тези деца е нужен адаптационен период. Те не само преминават от начален към прогимназиален етап, но и сменят сградата и променят обстановката. Така че при нас адаптационният процес е доста по-сложен, отколкото в другите училища и стресът за учениците – в пъти по-голям“, обяснява моят събеседник. Точно затова педагозите от двете училища поддържат постоянна комуникация, провеждат и различни гостувания един на друг, за да могат да се опознаят учители и ученици.

Екипът на СУ „Христо Ботев“ си е поставил за цел още с постъпването в училището да научи децата как да познаят себе си – кои са силните и кои са слабите им страни, и да им помогнат да

Тошко Гетов, директор

ги разпознават. „Но може би днес най-важното умение е как да могат да управляват емоциите си. И то не само своите собствени, но и тези на своите връстници“, обяснява Гетов.

Директорът разказва, че се чувства обезпокоен от все по-честата поява на клипове в медиите и социалните мрежи, които показват физическа агресия сред деца. Точно затова е на мнение, че училището, като институция, трябва да обърне внимание и на другата си функция – възпитателната, а не само на образователната.

На въпроса къде според него се корени проблемът, Гетов отговаря: „В основата на всяко възпитание е семейството. Излизайки от къщи, децата повтарят модела на поведение, който са видели у дома“. Друг е моментът, че децата прекарват все повече време пред екраните и сами отказват да общуват с останалите, живеейки в свой собствен. Това също води до проблем при усвояването на социално-емоционалните умения, в частност и комуникационните

Списък СУ „Христо Ботев“ – Долни Дъбник

Футболният тим на училището печели Купата на кмета

умения на децата.

„Учениците при нас постъпват с различен статус, възпитание и характер. Ролята на училището е да се опита да направи тези деца достойни личности и граждани на света. Опитваме се да им повлияем, доколкото можем“, обяснява той.

И за да бъде подготвен екипът за преподаване на социално-емоционални умения, учителите са преминали обучение по темата. Сега всички те са готови да работят с децата, разпознавайки бързо още първите сигнали за проблем или нужда от помощ.

„Насочихме се първо към себе си – да се обогатим и да повишим квалификацията си в сферата на социално-емоционалните умения и чак тогава да я прилагаме към децата. Така че екипът ни е напълно готов за иновацията“, споделя директорът.

В училището се обучават 165 ученици, разпределени в осем паралелки – по една във всеки клас от V до XII клас. Школото разполага с модерна база – два кабинета по ИТ, кабинет по природни науки, мултимедийна зала, стая за занимания по интереси в групи за целодневна организация на учебната дейност, като в коридорите на сградата отскоро има и много хубави кътове за четене. С нетърпение всички очакват врати да отвори новият STEM център. В него ще се провеждат часовете не само по математика и природните науки, но и по английски език.

Традиционно след VII клас предлагат профилирана подготовка „Икономическо развитие“.

„Избрахме точно този профил по много причини. От една страна, благодарение на него успяваме да удовлетворим разнообразните

интереси на децата, а от друга – им предоставяме комплексни знания за упражняването на различни професии“, уточнява моят събеседник. Точно това правят немалка част от възпитаниците им – продължават обучението си във висше училище в страната.

Екипът работи активно и за повишаване на образователните резултати на учениците, както и за предоставяне на обща подкрепа за личностно развитие на децата с цел преодоляване на обучителните затруднения и/или подкрепа на потребности, както и за намаляване риска от отпадане от училище.

„В последните години наблюдавам и една отрицателна тенденция – някои от децата не продължават образованието си след X клас. Причините за това са различни – за някои не е нужно да продължат да учат, други заминават за чужбина, а трети искат само да вземат шофьорска книжка“, казва той.

Обикновено паралелката в XII клас е с около 10 – 15 ученици. „И от тях, ако няколко гимназисти не успеят да вземат държавния зрелостен изпит след XII клас, средният процент на успеваемост изглежда понякога стряскащо. А истината е, че през последните няколко години имаме много високи резултати на втория ДЗИ, но на фона на останалото добрите оценки остават незабелязани“, отбелязва директорът. Гетов дава и конкретни примери. През учебната 2024/2025 г. от пет ученици, явили се на изпит по английски език двама са с отлична оценка, като едната е 6.00. А през учебната 2023/2024 г. имат отлична оценка по математика и английски език на изпитите в XII клас. Отличен резултат на ДЗИ по английски език е показал един зрелостник и през

учебната 2022/2023 година.

„Така че тук вече говорим за крайности. Реално, имаме много добри резултати, показани от децата, и много слаби – от ученици, които обикновено negliжират образователния процес“, казва той. На мнение е, че всичко това е в резултат на обучението от разстояние в електронна среда по време на пандемията. „Днес берем плодотворе на онлайн обучението“, обобщава той. Категоричен е, че този модел на обучение е напълно неефективен: „Едно е да гледаш детето в очите в час и съвсем друго е да хитрува зад монитора у дома“.

Опитвайки се по всякакъв начин да ограничат екранното време на учениците си, училището им предлага голямо разнообразие от извънкласни занимания.

Учениците от клубовете „Млад журналист“ и „Рекламен дизайнер“ списват училищен вестник, който отрязва най-важните моменти от живота в школото.

За децата с изявен интерес към природните науки е сформирал клуб „Медицината през моите очи“. „Този клуб е напълно нов и през настоящата учебна година се провежда за първи път“, обяснява директорът. Преди това е имало групи за занимания по интереси, профилирани в различните предмети от областта на природните науки като химия, физика и биология.

От тази година имат нов клуб по интереси и в областта на изкуствата – „Пейте с нас“. А ресурсният учител Невена Делчева ще води часовете в литературния клуб „От сърце в думи“.

По НП „Заедно в изкуствата и спорта“ за учебната 2025/2026 г. училището е одобрено по модул 3. „Изкуства и спорт за ученици със специални образователни потребности“.

„С предлагането на различни клубове и агитирането на децата да се включат в тях, стимулираме заложибите им и развиваме таланта им. Основната ни цел е да осигурим съществуването на клубовете и да убедим децата, че тяхното участие е от полза и за тях, и за училището“, завършва моят събеседник.

Директорът изрази своята благодарност към екипа си за отговорността, усилията и всеотдайността, които влагат в работата си, за подкрепата, която получава от колегите си. Уверен е, че с този екип училището ще постигне целите си.

120 години дух, воля и просвещение

Търговската гимназия в Бургас отбелязва своя празник

Донка ТЪНКОШИЕВА

С тържествена церемония, богата програма и множество емоционални срещи на възпитаници и преподаватели Професионалната търговска гимназия в Бургас отбелязва своята 120-годишнина. Тя е най-старата гимназия в града и втората търговска гимназия в страната след тази в Свищов.

Тържествата преминаха под мотото „Дух, воля и просвещение“ – послание, което обединява историята и бъдещето на едно от най-старите и авторитетни училища в морския град.

„Бургас основава своето търговско училище през далечната 1905 г. в отговор на нуждите на пристанището. 120 години по-късно трите ценности за гимназията – дух, воля, просвещение, остават непреходни“, категоричен е директорът Павел Чепов.

Празникът бе открит с тържествен водосвет в присъствието на ученици, преподаватели и много официални гости. Директорът говори за предприемчивия дух на учениците: „Именно този дух ги кара да създават учебни компании, да печелят национални и европейски състезания за иновативни бизнеси и отлично финансово планиране. Волята ги извежда на челни места на олимпиадите по счетоводство – неслучайно тази година бяхме национални шампиони по счетоводство с първо място в страната“.

От мечта към традиция

Началото е поставено с предписание на Министерството на търговията и земеделието. В онези години преподаватели и ученици се борят с трудности – липса на собствена сграда, учебници и средства, но не и с отсъствието на ентузиазъм и стремеж към знание.

С годините училището се превръща в утвърден център за икономическо образование, като подготвя специалисти в областите на счетоводството, мениджмънта, финансите и предприемачеството.

Десетки негови възпитаници днес са утвърдени професионалисти в бизнеса, банковия сектор и държавната администрация.

Празник на духа и приемствеността

„120 години не са просто време. Те са история, създадена от хора с дух и воля. Нашият път винаги е бил просветителски – да изграждаме личности, готови да се справят с предизвикателствата на новото време“, каза още в приветствието си директорът Павел Чепов.

Сред официалните гости на празника бяха заместник-кметове на община Бургас, директори на училища, партньори от бизнеса и множество бивши възпитаници.

„Вие сте бъдещето, вие ще сте гръбнакът на българското стопанство. Само с добре подготвени и професионално обучени кадри нашата икономика ще върви напред, а нашият град ще просперира“, обърна се към учениците заместник-кметът по бюджет, финанси и икономика на Община Бургас Станимир Апостолов.

Началникът на РУО – Бургас, Валентина Камалиева пък ги призова да запазят духа на просвещението и да го предават на поколенията. „Търговската гимназия е емблема на града

По случай 120-годишнината на Търговската гимназия в Бургас екипът по ключови компетентности по чужди езици разработи проект за Академична ескейп стая, в която се влиза лесно, но се излиза с вдъхновение, знания по чужд език и икономика, логика и преодоляване на предизвикателства. В състезанието се включват трите отбора от ученици от X, XI и XII клас, които успяват да се справят с предизвикателствата, преди да изтекат дадените им 60 минути

Павел Чепов, директор

ни, тя е все по-желана, все по-търсена от родителите и учениците“, каза тя. Камалиева връчи на директора Павел Чепов специален плакет в знак на доброто сътрудничество между училището и Регионалното управление на образованието.

Поздравителни думи отправиха още председателят на Общинския съвет – Бургас, Михаил Хаджиянев и директорът на дирекция „Образование“ в Общината Катя Мишева.

По време на тържеството бяха представени документални кадри и спомени от различни етапи в развитието на училището.

Символи на ново начало

Кулминацията на празника бе откритието на монумент, посветен на 120-годишнината – символ на устойчивостта и приемствеността на Търговската гимназия.

„Откриваме паметник, който ще разказва на идните поколения що е знание, мъдрост, труд и вдъхновение. Традиция, идентичност, предприемчивост и общност – това е духът на Търговската гимназия. Дисциплина, амбиция, непреклонна възраст, упоритост, дързост, воля – това е вторият стълб на гимназията. Знание, умения, грамотност, професионализъм е третият стълб – просвещението. Търговската гимназия свети като фар на знанието и културата в града, озаряващ и топлеещ душите ни“, сподели деветокласникът Мартин по време на церемонията.

Учениците представиха и новото лятно кино в училищния двор, което ще служи за прожекции, дискусии и образователни събития на открито.

В програмата на честванията бяха включени още изложбата „120 години Търговска гимназия – дух, воля и просвещение“, която е подредена пред Културния център „Морско казино“; маратонът „Дух и воля“, засаждане на 120 дръвчета в Морската градина и представяне на електронната книга „Думи, които дават пътища“ с текстове на ученици от гимназията, спечелили призови места в литературни конкурси.

Училище с поглед към бъдещето

Търговската гимназия в Бургас предлага модерно обучение в професионални направления като „Икономика и мениджмънт“, „Оперативно счетоводство“ и „Банково дело и бизнес администрация“. В момента в нея се обучават 819 ученици в 30 паралелки.

Учениците й печелят отличия в национални и международни състезания и активно участват в европейски проекти и доброволчески инициативи.

Директорът на училището подчерта, че още от създаването си през 1905 г. гимназията е двигател на гражданския дух в Бургас – дух, породен от желанието на местната общност да има елитно търговско училище, което да подготвя кадри за процъфтяващия пристанищен град.

„Ако духът дава посоката, то волята е силата, която превръща амбицията в конкретно постижение“, допълни Чепов. Той отбеляза, че именно дисциплината, упоритостта и стремежът към усъвършенстване правят учениците конкурентоспособни – не само у нас, но и по света.

По думите му гимназията се развива успешно в крак с времето – от писането в тефтери до овладяването на блокчейн технологии и модерни счетоводни софтуери.

„Нека духът, волята и просвещението продължат да осветяват пътя на бъдещите поколения възпитаници, за да превърнат икономическите предизвикателства в нови, още по-големи успехи“, заключи директорът Павел Чепов.

Камелия Пешева (вляво) и Бояна Василева превръщат в приказка приемния кабинет в детското отделение на болницата в Кюстендил

Студентка и учителка вдъхват нов живот на детско отделение в Кюстендил

Северина ДИМИТРОВА

Две сестри – Камелия Пешева и Бояна Василева, вдъхнаха нов живот на детското отделение на МБАЛ „Д-р Никола Василиев“ в Кюстендил. Те рисуват от деца, включват се в редица проекти и са възпитанички на школата „Новите Майстори“ на Евгени Серафимов. Ками е студентка в специалност „Анимационно кино“ в НБУ, а Боби е учител по графичен дизайн в ПМГ – Кюстендил. Продължават да творят и да изразяват таланта си във всичките му аспекти.

Ками кандидатства в международен конкурс с проект за стенопис за детска болница и става финалист. Без да се колебае, решава, че ще осъществи идеята си именно в Кюстендил, където е закръмена с любовта към изкуството.

„Това е място, което е много специално за мен, защото съм силно привързана към града и исках да направя нещо, с което да допринеса и да върна част от доброто, което съм получила тук. Идеята зад проекта е да покажем пътя на оздравяването чрез серия от стенописи. Те са в стил страници от детски приказки, но без реални герои, защото детето само изживява своето приключение, докато се намира в този свят. Така се стремим да направим престоя в болницата по-лек и по-спокоен за малките пациенти“, разказва Камелия Пешева.

Ками и Боби се захващат с идеята, провеждат разговори с директора на болница Димитър Сотиров, който прегръща идеята и подкрепя момичетата.

„Искаме да споменем и голямата ни благодарност на Vitex, които спонсорираха проекта ни с антибактериални бои. Те са специално предназначени за детски отделения и места, където има болни деца“, разказаха Боби и Ками.

Първият стенопис – „Омагьосаната гора“, вече е факт и краси приемния кабинет на детското отделение.

„Темата е свързана с природата – животни, дървета, цветя, които поздравяват и подкрепят детето. Идеята е то да се почувства прието, в безопасност и окуражено. Това е само началото. Следващото лято планираме да продължим изрисването на останалите части от болницата. Вярвам, че чрез тези рисунки можем да направим средата по-ведра и вдъхновяваща, а децата – малко по-усмихнати по пътя към оздравяването“, казва още Камелия.

Изработката на стенописа им отнема около 8 часа, а красотата е видна както за малки, така и за големи. Пълна подкрепа момичетата получават и от персонала на здравното заведение, които с нетърпение очакват бъдещите им проекти, които ще със сигурност ще се превърнат в истински шедеври на изкуството.

Юлиана Ефремова, началник на РУО – Перник:

Отговорни сме да научим децата да мислят критично

Моята цел е не само да ги върнем в класните стаи, но и да ги задържим чрез смислено и мотивиращо образование

Интервюто взе
Зина СОКОЛОВА

Госпожо Ефремова, какво е първото, с което се захващате като началник на Регионалното управление на образованието – Перник?

– Трябва да направя цялостен преглед и анализ на състоянието на образователната система в региона. Това включва срещи с директори, учители и всички заинтересовани страни, с които да идентифицираме основните проблеми и приоритети. Освен това ще се направи и анализ на образователните резултати и прилаганите учебни практики.

– Кои са най-спешните задачи?

– Първата задача бе да осигурим нормалното начало на учебната година. Направена бе проверка на готовността на училищата и детските градини, което включва сграден фонд, кадрово осигуряване, наличие на учебници и учебни помагала.

Следващата задача е свързана с преглед на административната организация в РУО, а именно – запознах се с екипа и цялостната вътрешна координация. Проведах работна среща с директорите на образователни институции в област Перник.

– Какви са целите, които си поставяте?

– Усилията ми ще са насочени към повишаване качеството на образование в област Перник, което включва подкрепа на училищните екипи и насърчаване към иновации в преподаването.

Равният достъп до образование също е важен приоритет, който ще бъде осъществен чрез прилагане на политики за включване на всички ученици, както и превенция на отпадането от училище.

– Имате ли готова програма за работа?

– Програмата ми включва както краткосрочни, така и дългосрочни приоритети, насочени към подобряване на работата на РУО – Перник, и подкрепа на образователните институции в региона. Ще подкрепям въвеждането на иновативни образователни решения и мерки за привличане и задържане на млади учители в образователната система.

Акцент е и насърчаването на квалификационните дейности и обмяната на добри практики. Ще работя и за засилване на сътрудничеството с общините и социалните служби, за да не допуснем отпадане на деца и ученици.

За тази цел ще провеждам редовни срещи с образователната общност, както и ще настоявам за поддържане на диалог с родителите, местната власт и институциите.

– Какви са основните предизвикателства пред Вас?

– Основното предизвикателство е времето, в което живеем. Навлизаме в дигиталната епоха на изкуствения интелект и е много важно да успеем да го използваме разумно и целенасочено.

Вярвам, че децата трябва да могат да се пазят от опасности в мрежата, но и да се ориентират в онлайн света с отговорност и знание, с каквато се движат в реалния свят. Носим отговорността да ги научим да бъдат внимателни и да мислят критично.

Снимка: Личен архив

Дигиталният свят не е просто технология, а сфера, в която комуникацията има същите предизвикателства, както и светът, в който живеем

но. Защото дигиталният свят не е просто технология, а област, в която комуникацията има същите предизвикателства, както и светът, в който живеем.

– Кое от досегашната практика в работата на Регионалното управление ще продължите? Подготвяте ли някакви промени?

– В Регионалното управление на образованието има изградени добри практики, които заслужават да бъдат съхранени и доразвити. Сред тях са добрата комуникация с директорите на образователни институции, своевременното администриране на националните програми, както и отчетността по тях, професионализъмът на експертния екип в РУО – Перник, който има ключова роля в методическата подкрепа и контролната дейност, подкрепата за квалификация и професионално развитие на педагогическите специалисти чрез обучения, обмяна на опит и вътрешноинституционално сътрудничество.

– Според Вас кои са най-силните страни на образованието в Перник и областта?

Юлиана Ефремова е била директор на Професионалната гимназия по икономика и заместник-директор на Професионалната гимназия по облекло и туризъм в Перник. Работила е като учител и възпитател.

Преди да спечели конкурса за началник на Регионалното управление на образованието – Перник, в продължение на 10 години е началник на отдел „Образование, култура и младежки дейности“ в местната община.

приложимост на придобитите знания в практически ситуации.

През тази учебна година МОН предлага за изпълнение 24 национални програми, като две от тях са нови – „Бъдеще за таланти“ и „Умения на фокус“. Целта на тези програми е да се подкрепят учениците с изяви таланти и подготовката им по математика, информатика и природни науки да бъде ефективна и практически приложима.

– Има ли ремонти, които не са приключени?

– В едно от училищата в региона ремонтните дейности ще продължат до началото на ноември, но няма да пречат на учебния процес.

– Как се изпълни план-приемът тази година? Намалява ли броят на децата?

– Общото изпълнение на реализирания държавен прием през тази година е 97,4%. От утвърдените 38 паралелки са реализирани 37. Но предвид развитието на демографските процеси през последните години, броят на учениците, които придобиват средно образование, намалява.

– Имате ли проблеми с обхвата на учениците?

– Подобно на много други региони в страната, в Перник и областта съществуват предизвикателства, свързани с пълния обхват и задържането на учениците в образователната система. Ще се опитам да подобра комуникацията с родителите чрез кампании и срещи по места.

Регионалното управление на образованието ще наложи стриктен контрол върху изпълнението на задължението за предучилищно и училищно образование и ще вземе участие в работата по Механизма за обхват и задържане на децата и учениците съвместно с общините, Дирекция „Социално подпомагане“ и МВР.

Моята цел е не само да върнем децата в класните стаи, но и да ги задържим чрез смислено и мотивиращо образование.

– Как стои въпросът с дисциплината в училище?

– В повечето училища в региона дисциплината се поддържа на добро ниво, благодарение на установени вътрешни правила и активната роля на учителите и училищните ръководства. Учениците са запознати с очакванията и нормите на поведение.

Основен приоритет остава създаването на подкрепяща и мотивираща атмосфера, която насърчава дисциплината чрез диалог и разбиране, а не само чрез наказания.

– Има ли недостиг на кадри в системата?

– Образователната система в област Перник е кадрово обезпечена. Учебната година започна нормално, има необходимите педагогически специалисти.

– В област Перник има установено сътрудничество между образователните институции и общините, което е добра основа за съвместни инициативи. Директорите и учителите в региона имат необходимия опит и квалификация, както и доказани педагогически умения. В редица училища се наблюдава прилагане на съвременни образователни методи и активно участие в национални и международни проекти. Училищата развиват извънкласни дейности, реализират културни проекти и следват традиции, които изграждат у учениците ценности, свързани с историята и идентичността на региона.

Въпреки демографските предизвикателства в региона функционира стабилна мрежа от училища и детски градини, която осигурява достъп до образование както в градските училища, така и в по-малките населени места.

– Кои са новите неща, с които започва учебната година?

– През учебната 2025/2026 г. ще имаме нов формат на НВО след VII и X клас, като акцентът е върху това да се намали заучаването и да се увеличи умението за

Петя НИКОЛОВА

В края на септември, като част от фестивал, посветен на здравни теми, педагогът Елка Димитрова представя на отворено публично събитие книгата „Истории от деца и родители“. Създават я заедно с д-р Тания Илиева, психолог от софийското 28. СУ „Алеко Константинов“, която „Аз-буки“ представи в началото на тази година.

По време на лекцията, озаглавена „Силата на единството. Как родителите могат да подкрепят емоционално децата си“, Елка Димитрова включва най-малките членове на едно от присъстващите семейства.

На първия ред срещу лекторката седи петчленно семейство – баща, майка и три деца. На въпроса на Димитрова към едно от момиченцата на видима възраст около 6–7 години дали ѝ харесва сама да измисля истории, отговорът е отрицателен. „Не“, откровено си признава детето. Когато обаче лекторката я пита дали би помогнала на майка си или баща си да измислят история, отговорът се превръща в положителен. Момиченцето е съгласно да се включи в съвместна дейност.

Примерът е сред основните мотиви за създаването на интерактивната книга „Истории от деца и родители“. Тя съдържа десет кратки истории, които очакват да бъдат дописани. От детето, но и от неговия родител. Деца и родители ще научат повече за себе си чрез гледните си точки за различни ситуации, ще се доближат или противопоставят в разбиранията си за добро и лошо, но преди всичко ще изкарат време заедно.

Неприят от съучениците си нов ученик, неочакван провал в решаването на трудна задача, непоканен приятел... Ситуациите са подбрани от практиката на д-р Илиева. И са моменти, в които децата най-често се нуждаят от подкрепа и разбиране.

В разговора на „Аз-буки“ с авторите на книгата става въпрос и за емоционалната интелигентност на родителите, не само на децата. За невъзможността да отделят достатъчно от времето си за тях и за силната необходимост от общуване. Става въпрос и за учителите, за училищната среда.

Според д-р Илиева, ако изданието помогне дори на малък брой семейства да се сближат и да открият нов начин на общуване, значи целта е изпълнена.

„За мен очакваният реалистичен резултат от издаването на книгата е родител и дете да седнат заедно, да прочетат история и да проведат разговор, който иначе биха избегнали. Вече съм виждала как една малка история отваря големи теми – за страха от самота, за ревността между братя и сестри, за това какво значи да бъдеш приятел. Вярвам, че дори една

Снимка: Личен архив

Педагогът Елка Димитрова по време на лекцията за единството между деца и родители

Истории от деца и родители

Училищният психолог д-р Тания Илиева и педагогът Елка Димитрова издават книга дневник за сближаване и общуване в семействата

Д-р Тания Илиева, училищен психолог

семейна история, създадена чрез тази книга, може да промени света на едно дете. И това е достатъчно“, споделя за „Аз-буки“ Тания Илиева. Започваме от там, където всъщност се зараждат проблемите – липсата, отсъствието или непълноценното присъствие на родителите.

„Всяко дете се формира в контекста на семейството – присъствието или отсъствието на родителя винаги оставя следа. Дори

мълчанието, дистанцията или липсата на внимание са послания, които детето интерпретира.

Например, ако един родител е често зает и не намира време за разговори, детето може да изгради усещане, че не е достатъчно важно. Тази динамика се пренася в училище, в приятелствата и по-късно – в интимните връзки. Именно затова в книгата дневник поставям акцент върху историите като общо преживяване на дете и родител, а не като отделни линии на развитие“, казва д-р Илиева.

За нея една от важните задачи на училищния психолог и на педагогическия съветник е да обръща внимание и върху необходимостта родителите да работят върху своята емоционална интелигентност.

„Не можем да очакваме дете да развива емоционална зрялост, ако родителят не върви по този път.

В практиката си често виждам родители, които идват с оплакване „детето ми е агресивно“, но когато започнем разговор, се оказва, че самият родител трудно овладява гнева си. Промяната идва, когато родителят осъзнае, че проблемът не е само у детето, а в семейната динамика. Когато и родителят започне да се учи да разпознава, назовава и управлява собствените си емоции, тогава настъпват реални резултати за цялото семейство“. Същото важи и за учителите. Илиева е оптимист и вижда как

Все повече темата за емоционалната интелигентност вълнува както по-младите, така и по-опитните учители.

Установила е, че всеки я открива по свой начин – чрез нови обучения, личен опит или наблюдения върху децата. Знае добре, че процесът изисква време, но твърди, че интересът към темата расте.

„Вярвам, че когато училищата поставят акцент върху емоционалната интелигентност не само при децата, но и при учителите, ще се създаде още по-топла и пълноценна образователна среда“, казва тя.

Преди няколко месеца Регионалната библиотека „Любен Каравелов“ в Русе даде начало на безплатни психотренинги за родители на тийнейджъри. Макар че инициативата не е свързана конкретно с емоционалната интелигентност, можем да я дадем като пример за работа с родителите при решаване на проблеми, свързани с техните деца. Обученията се водят от специалисти по зависимости и детски психолози с основна цел да подпомогнат родителите в разпознаването и справянето със зависимости при децата. Фокусът обаче не е върху традиционните проблеми като вейпове и алкохол, а върху все по-разпространената екранна зависимост.

Тания Илиева потвърждава, че това е прекрасен пример за социална отговорност и за връзката между културните институции и психичното здраве. Още повече

че темата за екранната зависимост е една от най-актуалните напоследък.

„Такива тренинги показват, че върху проблема може да се работи не само чрез забрани и наказания, а чрез осъзнаване, разговор и изграждане на нови навици. Много ми се иска подобни инициативи да се провеждат и в други градове, защото те създават общност от родители, които се подкрепят взаимно, а това е безценно“, добавя психоложката.

В богатата си практика тя често получава обратна връзка от родители и учители, които започват повече да се замислят върху своите реакции, върху времето, което отделят, и върху начина, по който говорят с децата. Това е и един от симптомите, че когато говорим открито за емоционалните проблеми на децата и за родителската роля, на хората вече им звучи познато.

„Родители ми пишат, че след интервю са променили вечерната си рутина – изключили са телевизора и са започнали да разговарят с децата си преди сън. Все по-често след интервю или публикация ми споделят, че са се разпознали в някой от примерите. Това показва, че посланията ни достигат и докосват хората. Учителите също започват да обръщат внимание на своята емоционална интелигентност – виждат, че без умение да управляват собствените си емоции, е трудно да изградят истинска връзка с учениците. В разговорите си с педагози усещам, че все повече от тях са готови да се учат и да опитват нови подходи, за да бъдат по-близо до децата. За мен това е истински успех“, признава Илиева.

Психоложката, която в голяма степен се ангажира с работата с деца със специални образователни потребности, търси решения и за подобряване на психологичното и физическото здраве на младите хора в норма.

Разчита за това и на съвсем новата си книга, която неслучайно нарича „дневник“ или „помагало“. Възнамерява не само да я разпространяват на книжни събития и онлайн, за да достигне до повече хора, но и да я използва активно в

практиката си – като инструмент в консултациите с родители и в работата с деца.

„Ще препоръчам отделни истории и упражнения, които да продължат у дома. Така книгата се превръща в мост между консултацията и всекидневното.

Родителят няма да получи само съвет, а и конкретен инструмент, който да приложи

с детето си – това значително увеличава шансовете за положителна промяна“, казва Илиева.

Докато разлистваме новоиздадената книга заедно с педагога Елка Димитрова, разбирам, че всяка история се придружава и от илюстрация, която детето може да оцвети така, както усеща състоянието на героя от историята или на себе си, ако се постави на негово място. Същата илюстрация има възможност да оцвети по свой начин и родителят. Така книгата може да бъде възприета и като вид игра. От една страна, има кратък и ясен текст за четене, от друга – възможност за дописване на историята, а като финал – оцветяване на илюстриращата рисунка.

„Не всички родители ще се включат в това занимание веднага, но вярвам, че дори малка част да отделят време и да работят заедно с детето по книгата, това ще създаде положителен ефект. Замислена е да бъде достъпна и лесна за използване – не е нужно много време, а по-скоро желание за разговор и внимание към детето. Например родител може да отдели само 10 минути преди сън, за да продължи една история, и тези 10 минути да се окажат най-ценните за деня. Ако родителят усети, че това укрепва връзката с неговото дете, той ще намери начин да я използва отново“, обяснява Тания Илиева.

И ни убеждава, че най-голямата сила, която едно дете може да има, е единството със своите родители. Защото то лекува, дава опора и увереност, че светът е сигурно място.

Университетът по хранителни технологии в Пловдив ще си партнира със Световната организация по туризъм

Ректорът на Университета по хранителни технологии – Пловдив, проф. Галин Иванов подписа меморандум с генералния секретар на Световната организация по туризъм UN Tourism Зураб Пололикашвили, съобщават от висшето училище. Това се случи по време деветото издание на Глобалната конференция за винен туризъм на Световната организация по туризъм към ООН.

Документът бе подписан в присъствието на министъра на туризма Мирослав Боршош, областния управител на Пловдив проф. Христина Янчева, кмета на града Костадин Димитров, председателя на Парламентарната комисия по външна политика Йорданка Фандъкова, генералния директор на БТА Кирил Вълчев, директора на Института за системни иновации по храните

и виното към УХТ проф. д-р Пламен Моллов, преподаватели, специалисти в производството на вино и експерти в сферата на туризма.

По думите на министъра на туризма меморандумът ще даде възможност на много млади хора да получат образование на високо ниво.

„За нашия университет такова партньорство е ключово и стра-

тегическо. Ще изведем на ново международно ниво обучението на студенти в производството на вино, храни и туризъм. Имаме много млади и амбициозни възпитаници, които са готови да направят тази крачка“, заяви ректорът проф. Иванов.

Университетът стана един десетото висше училище, което има партньорство с международната организация. „За първи

път сключваме меморандум с университет, който обучава в сферата на гастрономия, туризъм и дори как се прави вино“, заяви Зураб Пололикашвили.

Генералният секретар на UN Tourism Зураб Пололикашвили гостува на Университета по хранителни технологии на 28 февруари тази година и остана впечатлен от високото ниво на неговата дейност. **АЗБ**

Снимка МУ – Плевен

В Медицинския в Плевен изучават анатомия с добавена реалност

Медицинският университет в Плевен е първото висше училище, което внедрява виртуална лаборатория за обучение по анатомия чрез технологии за добавена и смесена реалност. Новата система разполага с 20 хедсета, чрез които студентите могат да изследват човешкото тяло в детайли, съобщават от висшето училище.

Лабораторията предоставя достъп до над 13 000 анатомични структури с подробни описания, подпомагащи задълбоченото разбиране на всички системи на организма. Предвидени са различни режими – за добавена и виртуална реалност, включително микромодел на мускулни влакна, кръвоносни съдове и тъкани.

Системата предлага режим за съвместни занятия и лекции в реално време с до 100 участници. Освен това позволява свързаност с образната диагностика и предоставя възможности за обучение на студенти по реални клинични случаи, както и за предоперативна подготовка на лекари.

Платформата съдържа и високореалистични 3D модели на всички анатомични системи – скелетна, мускулна, нервна, съдова, органи, микроанатомия и други. За обучаемите са интегрирани тестове с автоматично оценяване и статистически анализ. Използването на добавена и виртуална реалност повишава ангажираността на студентите и им позволява значително по-бързо и лесно да усвояват човешката анатомия. **АЗБ**

Център с лаборатория за изследване на аутизма към Факултета по науки за образованието и изкуствата на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ бе официално открит, съобщават от висшето училище. Той бе представен от декана на Факултета проф. д.п.н. Милан Замфиров, който е и негов ръководител.

На събитието присъства и заместник-министърът на образованието и науката Наталия Михалеvsка. Тя изтъкна значението на Центъра и отправи поздрав основно за това, че в този факултет на Софийския университет се развива инклузивната педагогика, с която се дава шанс на всяко дете да бъде не просто подкрепено, а да бъде включено в образованието.

Ръководителят на Центъра обърна внимание, че лабораторията е съвременна и постепенно ще се развива, както и че в сградата има специално помещение, в което ще се извършват консултации на родители на деца с аутизъм. „Смятам, че стъпката е правилна. Имаме подкрепа както от Министерството на образованието и науката, така и от Софийския университет“, подчерта деканът на Факултета по науки за образованието и изкуствата.

По думите на проф. Замфиров новото звено има обществено значим принос в консултирането и работата с деца с разстройства от аутистичния спектър. Той допълва дългогодишната му работа и разработки, свързани с причините за аутизъм. „Бавно, с малки стъпки, година след година, разработка след разработка, с отдаденост започваме да разкриваме какви са причините за аутизъм. С тези

Снимка Софийски университет

Проф. Милан Замфиров представя дейността на Центъра на зам.-министър Наталия Михалеvsка, кмета на община „Слатина“ Георги Илиев и председателя на Управителния съвет на GATE проф. Анастас Герджиков

начални стъпки се надяваме новосъздаденият център да допринесе за обогатяване на знанието за аутизма и разработването на ефективни персонализирани стратегии за неговото лечение“, каза още ръководителят на Центъра.

Научното звено е и последваща стъпка в стратегията на Факултета от последните години за активни проучвания за причините за аутизъм. Проф. Милан Замфиров ръководи екип от специалисти, който извършва проучванията на механизмите на проява на разстройствата от аутистичния спектър. Екипът е ангажиран и с активностите на лабораторията към Центъра. Висококвалифицирани специалисти от Факултета по науки за образованието и изкуствата ще отговарят за работата на консултативните кабинети, в които ще се провежда психологично и логопедично консултиране на деца с аутизъм.

Сградата на Центъра е на две нива. На първото се помещават консултативните кабинети. На второто ниво има лаборатория, която е оборудвана с базова висококачествена апаратура. Ще се извършват неинвазивни генетични изследвания, както и изследвания на клетъчно ниво на молекулни механизми, засягащи развитие на симпатоматика, характерна за аутизма. Лабораторията също така ще бъде база за бъдещи научни проекти, сътрудничества между различни научни направления и международни партньорства. В нея ще бъдат привлечени млади изследователи, а студенти и докторанти ще могат да я използват за придобиване на практически опит.

Центърът с лаборатория за изследване на аутизма ще работи съвместно с Института „Големи данни в полза на интелигентно общество“ (GATE) към СУ „Св. Климент Охридски“. **АЗБ**

Ректорите възразяват срещу новите правила за изследователските университети

В свое становище Съветът на ректорите предлага оттегляне на проекта за изменение на нормативния акт, съдържащ критериите за избор на научноизследователски университети, поставен за публично съждане от екип на Министерството на образованието и науката. Според работна група, определена с решение на Общото събрание на организацията, са налице съществени недостатъци в структурата и концепцията на предложените изменения и проектът следва да бъде основно преразгледан, коригиран и подложен отново на обществено обсъждане, съобщават от

организацията.

Предложените през август промени предвиждат прецизиране на показателите и прилаганите коефициенти при определяне на изследователските висши училища. Общата оценка на съответното висше училище се изчислява по формули с по няколко показателя. Тези, които имат не по-малко от 1000 точки, се включват в Списъка за изследователско висше училище за срок 4 години. Предвид, че статутът „изследователско висше училище“ следва да обозначава най-високо равнище на научна продуктивност, принос и междуна-

родно разпознаване, се предлага точките, необходими за включване в Списъка на изследователските висши училища, да станат 10 000. В предложения проект е заложено и отпадането на показателите, измерващи научния капацитет и възпроизводството и общественото и икономическото въздействие.

„Предложените формули не съдържат достатъчно гаранции за справедлива конкуренция между отделните университети и при приложението си потенциално силно биха фаворизирали мащаба за сметка на качеството“, смятат ректорите.

В промените е заложена промяна в състава на междуведомствената комисия към министъра на образованието и науката, която прави оценка на резултатите на висшите училища съгласно показателите. Вместо представители на Съвета на ректорите вече ще има такива от Селскостопанската академия. В становището си ректорите определят това за неприемливо. По думите им присъствието на представителството на тяхната организация е гаранция за професионална компетентност на органа и прозрачност на работата на тази комисия впоследствие. **АЗБ**

ТКЗС – грамата, споветяла българското село

След 60-те години на XX век в литературата ни се появяват прекрасни неща за този период от нашата история, казва проф. Антоанета Алипиева

Антоанета Алипиева е професор по най-нова българска литература в Шуменския университет „Еп. Константин Преславски“. В момента е лектор по съвременна литература в Белградския университет. Заниманията ѝ са в областта на литературната история и оперативната критика. Автор е на книгите „Четене на себе си“ (1998; 2004), „Национална идентичност в българската литература“ (1999; 2006), „Български комплекси“ (2001; 2004), „Българската поезия от 60-те години на XX век. На повърхността. Под повърхността“ (2004; 2010), „Дневниците на българските писатели от втората половина на XX век“ (2007), „Българската лирика през 70-те години на XX век“ (2010; 2012), „В театъра на литературата“ (2012; 2016), „Българска лирика: забутаното поколение“ от 80-те години на XX век“ (2014; 2016), „Литература и национализъм в България от последното десетилетие на XX век до ден-днешен. Поглед отвътре“ (2017; 2019), „Вера Мутафчиева – между литературата, историята, политиката и геополитиката“ (2020). „Вълкът единак. Богомил Райнов“. София: Издателство „Балкани“, 2022.

Тази година излезе книгата ѝ „ТКЗС в българската литература“, издадена от Национално издателство за образование и наука „Аз-буки“. Оформленцето на книгата и илюстрациите в нея са на художника Росен Йорданов.

Снимка: Личен архив

е бил съгласен с теб, рано или късно го включваш във властта, даваш му позиция, за да може да го привлечеш на своя страна. И така много богати хора, много несъгласни хора, които не са успели да се самоубият или да станат горяни, защото такива случаи е имало много, тези хора просто приемат подобна позиция, стават звеноводи, ръководители на ТКЗС.

– От литературата, която Ви се е наложило да прегледате, кое Ви грабна най-много?

– Книгите на Ивайло Петров са смайващи – „Мъртво вълнение“ и особено „Хайка за вълци“. Такава дълбочина на психологията, на отчаянието, на отмъщението, на изненадата от живота. Прекрасни неща в негово лице притежаваме. А по-нататък големият автор на миграцията, защото ТКЗС прави нещо, което е много генерално в социалистическото общество. То прокужда хората от село и през петдесетте, шейсетте години започва голямата миграция на селянина в града, защото на село не може да се намери вече прехрана. И селянинът започва да търси своята пролетарска прехрана в града. И става вече работническа класа.

Тази тема на миграцията, на принудата, на отчаянието и най-вече на конвертирането на селянина в гражданин разглежда Георги Мишев. Това е вече другият голям автор, когото визирам в книгата.

– В края на книгата пишете: „Днешната картина на демократичното българско село е друга. То е „труп“. Къщите са „оцелели“ или „празни“. Отрадени ли са тези процеси в съвременната литература?

– Тепърва започват, защото селото вече окончателно се премести в града. Писателите все още са заети с градските сюжети, с метаморфозите, които българското общество търпи след навлизането в демокрацията. И селото все още не е станало сюжет. Но има такива възвръщания към селското пространство във вид на съвременни преходи от града в селото.

Селото вече започва да предлага друг вид кооперации. Всички си дават земите под аренда, започва да се развива селски туризъм, реставрират се стари къщи, които вече влизат в икономиката на държавата. Започват да се строят съвременни домове, защото хората са изселват от града към селото, бягайки от врявата и мръсотията на градовете в търсене на спокойствие.

Следователно селото продължава да се развива по някакъв начин, но това е вече нова метаморфоза, съобразена с новите икономически и ментални особености на обществото.

Тепърва очакваме селското пространство да представи разкази за човешката душа, за новата социология и история.

Интервюто взе
Зина СОКОЛОВА

Проф. Алипиева, как се насочихте към темата за трудовото кооперативно земеделско стопанство (ТКЗС) в българската литература?

– Тръгнах от Ивайло Петров, който много дълбоко пресъздава трагедията на разбитото на българско село, когато комунистическият режим идва. Този автор ми се стори много добър, но не толкова разгърнат. И така лека-полека дойдох до голямата тема за ТКЗС, която се оказва много обширна, много разнообразна и много добре представена в българската литература.

Винаги, когато човек работи, темите сякаш му идват случайно. Тръгваш от едно място, стигаш на друго. Така създадох книгата, това е нейната история. Беше ми много интересно да проследя целия процес, включително и с приемането на закони и с постановления, с човешките драми и движението на българското село от средата на миналия век до ден-днешен.

– Как подбихте творбите, които отразявате в книгата?

– Оказа се огромен масив от произведения. Трябваше да ги прегледам, включително и тези, които бяха много бездарни, плакатни, агитационни. До края на петдесетте години на миналия век литературата е имала този фокус, защото от нея се иска да служи на властта. А властта е гледала и винаги гледа по принцип на литературата като на инструмент за постигане на своите цели. Така че една дирижирана литература няма как да не се включи в целия инструментариум на насиетието.

Но след шейсетте години на XX век вече произведенията стават по-освободени, появяват се прекрасни неща за тази драма, споветяла българското село. И така, наложи се да ги изчета.

Купища, купища книги трябваше да прехвърля, за да мога все пак да систематизирам разказа за българското село.

– Има ли нещо, което да ви изненада, докато се ровехте в страниците на книгите?

– Да. Всичко ме изненада, но не литературата, тъй като толкова отдавна се занимавам с нея, че по цял ден чета. Но ме изненада самата социология на нещата, самата идеология, самото измисляне или по-скоро адаптация според съветските колхозни на тази нова форма на организация на обществото. Ето това ми беше много интересно.

Трябваше да прочета законите, трябваше да прегледам постановления и разбира се, откривам нещо, което винаги съм откривала. Литературата реагира буквално на всичко. Тя винаги намира начин да разкаже за времето, да го обхване и включи в себе си. Създаде се, пусне се закон, литературата вече го е облякла в човешки разказ. Пусне се друго, директива, да кажем – ето ти отново произведение, което в човешки аспект разказва какво се е случило в самата реалност.

– Подобна бърза реактивност добър знак ли е?

– В началото е имало насиение върху литературата – не само за

Литературата реагира буквално на всичко – тя винаги намира начин да разкаже за времето, да го обхване и включи в себе си.

темата за ТКЗС, а и за много други теми. Разбира се, има огромен масив на плакатна, услужлива литература. Но по-нататък литературата винаги е успявала да разкаже това, което даден тиранин не е искал от нея. Спомняте си „Тирани, всуе се морите“, това чудесно възклицание.

– А към каква аудитория е насочена Вашата книга?

– Мисля, че към много широка. Така се получи, защото книгата е социология на литературата. Чисто социологически се проследяват нещата. Просто това ми подаде самата тема и струва ми се, че ще бъде много интересна както на литературоведи, така и на социолози, на културолози, на политолози.

А мисля, че и на един масов читател, който винаги би се забавлявал с тази тема, защото е чувал от дядовци и баби какво се е

случвало. За него това е далечно, непознато и най-вече не е било драма. Докато тези хора, които са предавали всичко в ТКЗС, целия си труд, за тях е трагедия.

– Имало ли е хора, които са приемали това като някакво улеснение за тях?

– Разбира се, животът е толкова пъстър и сложен. Първите, които влизат в ТКЗС, са тези, които имат десет-двайсет декара – т.е. бедните. Те с голяма радост се записват там, това облекчава техния живот, но с още по-голяма радост гледат как прекрасните стопани, на които цял живот са завиждали, страдат. Има такава нотка. Бедният, който се радва на нещастията на богатия.

Но по-нататък всяка власт използва много позната технология и това наистина е всяка власт, не само при ТКЗС се е получило. Този, който ти е враг, който не

Съюзът на физиците в България и фондация „Еврика“ организират национален конкурс за есе „Проф. Никола Балабанов“ за ученици и студенти на тема „Физик, от когото се възхищавам“. В Конкурса се включиха 98 ученици от 24 основни и средни училища, както и студенти от три висши училища, които в три възрастови групи представиха своите виждания по темата на Конкурса. Есетата са оценени от жури и са представени на Младешката научна сесия в рамките на 53. национална конференция по въпросите на обучението по физика на тема „Изучаване на квантова физика за устойчиво бъдеще: от учебната зала до индустрията“.

Медиен партньор на форума е Национално издателство „Аз-буки“.

По традиция вестник „Аз-буки“ публикува отличените творби.

„Легено безмълвие“ от Амелия Атанасова, XII клас, СЕУ „Св. Паисий Хилендарски“ – Дупница, трето място от Националния фотоконкурс за ученици и студенти на тема „Невидимите сили на физиката“, провел се в рамките на 53. национална конференция по физика

И жените могат!

Иванка Миленкова – XII клас, III място
СУ „Хаджи Мина Пашов“, Сливен
Ръководители – Пенка Василева, Анета Стоянова

Да постигнеш успех в науката, често изисква смелост, упоритост и готовност да преодоляваш пречки. Особено трудно е било за жените в миналото. Въпреки това много жени не са се отказвали и са оставили значима следа в историята.

Една от тях е първата българка ядрен физик и първата жена хабилизиран преподавател в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ – Елисавета Карамихайлова. Тя става и първата жена професор по физика в България. Нейната борбеност я прави вдъхновение за мнозина. Малко хора са готови да се изправят срещу предразсъдъците, за да следват мечтите си. Още по-малко са тези, които дръзват да се съревновават с мъжете в научната сфера.

Постиганията ѝ са впечатляващи, но пътят към тях е бил осеян с препятствия. Сиването на комунистическата власт в България кариерата ѝ е подложена на сериозни изпитания. Въпреки усилията да бъде ограничено професионалното ѝ развитие, Елисавета Карамихайлова не се отказва и продължава да работи със същия ентузиазъм.

Родена на 3 септември 1897 г. във Виена, тя прекарва детство-

то си там. След като завършва училище с отличен успех, през 1917 г. заминава за Виенския университет. След дипломирането си работи в Института за радиови изследвания във Виена, където си сътрудничи с проф. Карл Пришибрау – един от учените, които подкрепят участието на жени в лабораторните изследвания.

През 1922 г. тя се връща за кратко в България, след което отново заминава за Виена. През 1935 г. продължава своите проучвания в Кавендишката лаборатория в Англия – една от водещите научни среди в областта на ядрената физика. В периода 1938 – 1939 г. прави два неуспешни опита да стане доцент по физика в Софийския университет. В продължение на 11 години се бори за постоянна позиция в Алма матер, докато най-накрая, през декември 1939 г., е назначена за редовен доцент по експериментална физика. Колегите ѝ често не я подкрепят, а по онова време жените дори не са били допускани до семинарите във Физическия факултет.

Въпреки тези предразсъдъци тя не се отказва и продължава да работи упорито. Възхищавам ѝ се, защото тя е символ на силата, която науката дава на човека, независимо от неговия пол.

Демето чуго

Дияна Василева – IX клас, III място
СУ „Хаджи Мина Пашов“, Сливен
Ръководители – Пенка Василева, Анета Стоянова

Физиката е фундаментална наука, пред която има много въпроси. Отговорите очакваме от големите умове, но даваме ли си сметка колко много учени са допринесли за развитието на тази наука досега?

Големите имена във физиката са много, но физикът, от когото се възхищавам, е Блез Паскал. Определен като дете гений, той е една от най-ециклопедичните личности за всички времена.

Блез Паскал получава образованието си от баща си, бирник в Руан. На 12-годишна възраст той „открива“, че вътрешните ъгли на триъгълник винаги се равняват на сумата от два прави ъгъла. Около три години по-късно Блез публикува първия си оригинален математически труд – „Есе върху коничните сечения“.

За да помогне на баща си, докато е още тийнейджър, Блез изобретява и построява изчислителна машина, наречена „паскалин“.

По-късно Луи XIV му дава кралска привилегия да проектира и произвежда изчислителни машини във Франция.

Блез Паскал е пионер в естествените и приложните науки. Той пише в защита на научния метод, има важен принос в изследването на течностите и изяснява концепциите за налягане и вакуум. За да докаже оспорваното твърдение, че налягането на въздуха намалява колкото по-високо сте над земята, Паскал измерва налягането на въздуха в планини и долини.

„Паскал“ днес е основната единица за въздушно налягане. През 1646 г. Блез Паскал и сестра му Жаклин стават поддръжници на янсенизма – религиозно движение в рамките на католицизма. След религиозен опит в края на 1654 г. Паскал започва да пише влиятелни трудове по философия и теология. Двете му най-известни

произведения датират от този период: „Lettres provinciales“ и „Pensées“. Първото е за конфликта между янсенисти и йезуити, а второто съдържа вероятностен аргумент за съществуването на бог. През същата година той написва и важен трактат за аритметичния триъгълник.

През цялото творчество на Блез Паскал преминава тревогата за човека. Защото човекът е безсилен, безпомощен пред лицето на неумолимата съдба, но той е и уникален, и силен със своя разум. Не е нужно Вселената да се въоръжи, за да го смаже, достатъчен е лек полъх, за да го убие. Но дори и в мига на своята смърт човекът пак остава по-силен от природата, защото той е този, който съзнава своята гибел, докато природата няма никаква представа за това. Достоинството ни като човеци е в мисълта „Човек очевидно е създаден да мисли. В това се състои цялото му достоинство и заслуга...“. Човекът на

Паскал е само точка във Вселената. Той е едно нищо от гледна точка на безкрая и всичко от гледна точка на нищото, човекът се намира в средата на две крайности. Какво е човекът? Той е изпълнен с разум и страсти, величие и грехопадение, той е ангел и звер... Но тези противоречия се срещат някъде във Вселената в една точка и тази точка е човекът.

Според Паскал разумът се оказва безпомощен без вярата, но и вярата не може да се обоснове без разума. Така се ражда и едно от доказателствата на Паскал за съществуването на бога: единственият начин да се повярва в него, е този, който си служи с аргументите на разума. До истината се достига чрез ума и сърцето. Нетърпимостта и нетолерантността към чуждите идеи и мнения, към вярата на другите е израз на невержество. Интересът към човека постепенно става интерес към социалните системи.

Моят любим физик

Мартин Байчаров – XII клас, III място
СУ „Хаджи Мина Пашов“, Сливен
Ръководители – Пенка Василева, Анета Стоянова

В света на науката има много велики личности, които с труда и отдадеността си променят разбирането ни за Вселената. Но човекът, на когото най-много се възхищавам, не е просто известен физик, а и моят класен ръководител – Пенка Василева. Тя не само преподава физика, но и вдъхновява учениците си да търсят знание, да бъдат любознателни и да не се страхуват от предизвикателствата. Нейната отдаденост към науката и учениците я прави изключителен човек, който остава траен отпечатък в живота ни.

Госпожа Василева е истински учен, който прилага на практика принципите на физиката, за да направи уроците си интересни и разбираеми. Благодарение на нея физиката не е просто набор от формули и уравнения, а жив и вълнуващ свят, пълен с експерименти и открития. Тя показва как природните закони работят в реалността и как науката може да обясни всичко около нас – от движението на планетите до най-малките частици материя.

Освен че е отличен преподавател, тя е и човек, който вдъхновява с личния си пример. Усърдието, с което

работи, учи, че успехът идва с постоянство и труд. Винаги е готова да помогне, да мотивира да не се отказваме и да търсим решения дори на най-трудните задачи. Нейната подкрепа и отдаденост правят ученето приятно и смислено. Тя вярва, че всеки ученик има потенциал, и му помага да го развие, независимо от първоначалните му затруднения. Именно тази вяра в способностите ни ме кара да полагам повече усилия и да се стремя към успеха.

Госпожа Василева е и истински вдъхновител. Тя винаги намира начин да ни свърже с най-новите открития в науката, като ни разказва за големите проби в областта на физиката и ни насърчава да мечтаем за бъдеще в науката. Благодарение на нея осъзнавам, че физиката не е просто учебен предмет, а ключ към разбирането на света.

За мен най-вълнуващите моменти, свързани с госпожа Василева, бяха участията ми в различни научни проекти и състезания.

Едни от най-големите ми успехи, свързани с нея, бяха националните ми победи по физика. Благодарение на нейните напътствия, безкрайна подкрепа и уменията ѝ да разяснява и най-сложните теми, постигнах добри резултати. Тя винаги вярваше в мен и ме

мотивираше да се стремя към най-доброто. Тези победи не бяха просто награди – те бяха доказателство, че с усърдие, правилна насока и желание за знание мога да постигна всичко.

Още едно незабравимо преживяване за мен беше участието ми в Space Camp Turkey, където имах възможност да приложя знанията си по физика в практическа среда, да работя по реални проекти и да се запозная с млади ентузиастични от цял свят. Госпожа Василева беше човекът, който ме насърчи да кандидатствам, и ми помогна да се подготвя за това невероятно предизвикателство. Опитът, който натрупах там, разшири хоризонтите ми и ми даде увереност в бъдещето ми развитие в сферата на науката.

Под нейно ръководство имах възможността да участвам в изследователски дейности в Националната астрономическа обсерватория „Д-р Петър Берон“. Това преживяване ми даде шанс да наблюдавам звездното небе с професионални телескопи, да анализирам астрономически данни и да се запозная с работата на учение, които ежедневно разкриват тайните на Вселената.

Пенка Василева не просто преподава физика – тя ни учи как да мислим критично, да се стремим към знания и да вярваме в собствените си възможности.

*Заглавията са на редакцията.

Есетата се публикуват със съкращения

Нобелова седмица – 2025 г.

С обявяването в шведската столица Стокхолм на наградата за физиология или медицина на 6 октомври започна Нобеловата седмица за 2025 г. Ден по-късно станаха ясни лауреатите в областта на физиката, а на 8 октомври – и отличените в областта на химията. На 9 октомври ще научим кой е носителят на наградата за литература, а в петък, 10 октомври, в Осло ще бъде присъдена Нобеловата награда за мир. Нобеловата седмица ще завърши на 13 октомври, когато в Стокхолм ще бъде обявена Нобеловата

награда за икономика.

Пrestижните отличия са създадени със завещанието на шведския химик, инженер и предприемач Алфред Нобел (1833 – 1896) за най-важните открития в областта на физиологията или медицината, физиката и химията, за забележителни литературни постижения и за дейност в интерес на световния мир. Шестата Нобелова награда – тази за икономика, е учредена през 1969 г. от Шведската централна банка в памет на Нобел. Присъжда се съгласно същите принципи както за

първите пет Нобелови награди. Размерът на наградата е същият като за Нобеловите награди и се изплаща от Шведската централна банка.

Първите награди са връчени на 10 декември 1901 г. – пет години след кончината на Алфред Нобел, на церемонии в Стокхолм, където са отличени лауреатите в областта на физиката, химията, медицината и литературата. В Кристиания (днес Осло) в Норвегия е връчен призьт за мир – традиция, която продължава и досега.

До тази година най-много награди – 118, са връчени в областта на физиката, следвани от тези за литература – 117, химия – 116, медицина – 115, мир – 106, и икономика – 56.

Най-многобройни са лауреатите по медицина – 229. Само двама по-малко са получили приза за физика – 227, 197 са нобелистите за химия, 121 – за литература, 142 – за мир, и 96 – за икономика.

Нобеловите награди в различните категории не са били присъждани общо 49 пъти. Разбираемо, повечето от тези случаи са по време на Първата (1914 – 1918) и Втората (1939 – 1945) световна война.

В областта на литературата са най-многобройните отличия, присъдени само на един творец – общо 113 пъти, като само през 1904, 1917, 1966 и 1974 г. тя е споделена между двама творци, което е феномен при Нобеловите отличия. **АЗБУКЪТ**

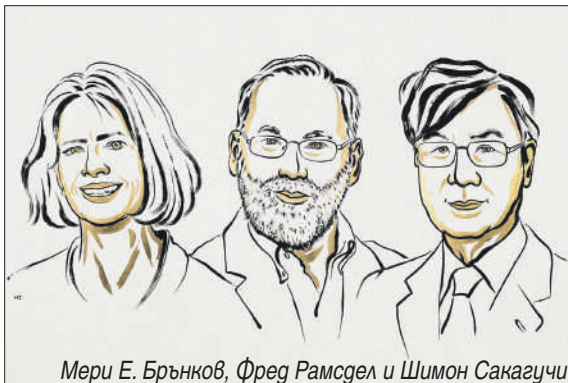
Как имунната система не ни убива

Американските имунолози Мери Е. Брънков (1961) и Фред Рамсел (1960) и техният японски колега Шимон Сакагучи (1951) бяха удостоени с тазгодишната Нобелова награда за физиология или медицина „за откритията им относно периферната имунна толерантност“. Тримата си поделят поравно наградата от 11 милиона шведски крони (малко над 1 001 000 евро).

Техните изследвания водят до революционни открития относно механизмите на имунната система за предотвратяване на автоимунни или вредни имунни отговори към собствени антигени или безвредни чужди вещества в периферните тъкани и органи. Проучванията им са решаващи за разбирането на това как функционира имунната система и защо не всички развиват сериозни автоимунни заболявания, коментира председателят на Нобеловия комитет Оле Кампе. С това полагат и основите за нова област на изследване и стимулират разработването на нови лечения, например за рак и автоимунни заболявания.

Тримата изследователи идентифицират пазителите на имунната система – регулаторните Т-клетки, които предотвратяват имунните клетки да атакуват собственото ни тяло. По този начин поставят основата за нова област на изследване – откритията водят и до разработване на потенциални медицински лечения, които се оценяват в клинични изпитвания. Надеждата е да се постигне лечение или излекуване на автоимунни заболявания, да се осигурят по-ефективни лечения на рака и да се предотвратят сериозни усложнения след трансплантации на стволови клетки.

В края на миналия век Сакагучи успява да открие неизвештен дотогава клас имунни Т-клетки, които защитават организма от автоимунни заболявания. Няколко години по-късно американците Мери Брънков и Фред Рамсел пък откриват мутация в ген на линия мишки с пърхот, наречен Foxp3, която обяснява специ-

Мери Е. Брънков, Фред Рамсел и Шимон Сакагучи

фичната им уязвимост към автоимунни заболявания. Последващите им проучвания показват, че мутациите в човешкия еквивалент на този ген причиняват сериозно автоимунно заболяване – PREX синдром (имунодисрегулация, полиендокринопатия, ентеропатия, свързана с X-хромозомата).

Така се стига до 2003 г., когато Сакагучи прави връзка между двете открития и показва, че генът Foxp3 управлява развитието на идентифицираните по-рано от него регулаторни Т-клетки. Така става ясно, че те „наблюдават“ други имунни клетки и гарантират, че имунната ни система толерира собствените ни тъкани – процес, наречен периферна имунна толерантност.

Мери Брънков е доктор от Принстънския университет (САЩ), като в момента е старши програмен мениджър в Института по системна биология в Сиатъл (САЩ). Фред Рамсел е доктор от Калифорнийския университет в Лос Анджелис (САЩ). Научен съветник в Sonoma Biotherapeutics в Сан Франциско (САЩ). Шимон Сакагучи е доктор по медицина (1976) и доктор по философия (1983) от Университета в Киото, Япония. **АЗБУКЪТ**

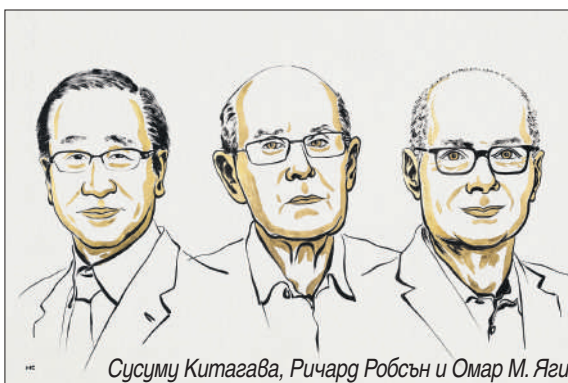
Да уловиш вода от пустинния въздух

Разработването на първите металоорганични рамки (MOF) донесе тазгодишната Нобелова премия по химия на трима изследователи – Сусуму Китагава (1951, Киото, Япония), Ричард Робсън (1937, Глъсбърн, Великобритания) и Омар М. Яги (1965, Аман, Йордания). Тримата ще поделят наградата от 11 млн. шведски крони.

От Кралската шведска академия на науките отбелязват, че лауреатите разработват нов тип молекулярна архитектура, като предоставят на химиците нови възможности за решаване на редица предизвикателства. Създадените структури могат да се използват за извличането на вода от пустинния въздух, пречистването на водата от замърсители, разграждане на следи от фармацевтични продукти в околната среда, улавяне на въглероден диоксид и съхранение на водород.

В създадените от лауреатите конструкции металните йони функционират като крайгълъни камъни, свързани с дълги молекули. По този начин се образуват порести материали, наречени металоорганични рамки (MOF).

Историята започва с експериментите на Ричард Робсън в Университета в Мелбърн, Австралия. Вдъхновен от структурата на диаманта, той съчетава медни йони и молекула тетрацианотетрафенилметан, която има четири рамена, всяко с нитрил в края. Когато се комбинират, те образуват подреден кристал, който обаче има огромен брой големи кухини. През 1989 г. Робсън представя творението си в списанието на Американското химическо дружество. Той продължава с експериментите си, като показва, че рационалният дизайн може да се използва за изграждане на кристали с просторни вътрешности,

Сусуму Китагава, Ричард Робсън и Омар М. Яги

оптимизирани за специфични химикали.

Първоначално получените конструкции са нестабилни, но между 1992 и 2003 г. Китагава и Яги правят отделен един от друг серия от революционни открития. Японският учен показва, че газове могат да влизат и излизат от конструкциите, и предсказва, че могат да се създадат гъвкави MOF. Омар Яги пък създава много стабилна MOF и показва, че тя може да бъде модифицирана чрез рационален дизайн, като ѝ се придадат желани нови свойства.

След откритията си химиците създават десетки хиляди различни MOF с различно приложение. Някои изследователи смятат, че металоорганичните структури ще бъдат материалът на XXI век. **АЗБУКЪТ**

Открития по пътя към квантовите компютри

Джон Кларк, Мишел Деворе и Джон Мартинис

Трима учени, работещи в САЩ – Джон Кларк (1942, Кеймбридж, Великобритания), Мишел Деворе (1953, Париж, Франция) и Джон Мартинис (1958, САЩ), поделят тазгодишната Нобелова награда за физика „за откриването на макроскопичното квантовомеханично тунелиране и квантуване на енергията в електрическа верига“. Те ще получат и равни части от паричната премия от 11 000 000 шведски крони (малко над 1 001 000 евро).

„Основен въпрос във физиката е максималният размер на система, която може да демонстрира квантовомеханични ефекти. Тазгодишните лауреати на Нобелова награда проведоха експерименти с електрическа верига, в които демонстрираха както квантовомеханично тунелиране, така и квантовани енергийни нива в системата, достатъчно голяма, за да се държи в ръка“, се посочва в изявлението на Нобеловия комитет.

Всичко започва, когато професорът в Калифорнийския университет в Бъркли Джон Кларк изгражда своя изследователска група и се специализира в изследването на редица явления, използвайки свръхпроводници и т.нар. Джозефсонов преход. В средата на 80-те години на миналия век към нея като постдокторант се присъединява Мишел Деворе и заедно с докторанта Джон Мартинис тримата започват серия от експерименти с електрическа верига с два свръхпроводника, разделени с тънък слой изолационен материал. И успяват да покажат, че могат да контролират и изследват феномен, при който всички заредени частици в свръхпроводника се държат сякаш са една-единствена частица, която запълва цялата верига.

Квантовата механика позволява на частицата да се движи директно през бариера, използвайки процес, наречен тунелиране. Но при участието на голям брой частици квантовомеханичните ефекти обикновено стават незначителни. Експериментите на тазгодишните Нобелови лауреатите обаче демонстрират, че квантовомеханичните свойства могат да бъдат конкретизирани в макроскопичен мащаб. Освен това те показват, че цялата система се държи по начина, предсказан от квантовата механика – тя е квантована, което означава, че абсорбира или излъчва само определени количества енергия.

Изследванията на тримата отличени предоставят възможности за разработване на следващото поколение квантова технология, включително квантова криптография, квантови компютри и квантови сензори.

Джон Кларк е доктор от Университета в Кеймбридж, Великобритания (1968), и професор в Калифорнийския университет – Бъркли (САЩ). Мишел Деворе е доктор от Университета Париж-Сюд (1983). Професор по приложна физика в „Йейл“ и в Калифорнийския университет – Санта Барбара (САЩ). Главен учен в Google Quantum AI. Джон М. Мартинис е доктор от Калифорнийския университет – Бъркли (САЩ). Професор в Калифорнийския университет – Санта Барбара. През 2014 г. е нает в екипа на Google Quantum AI за изграждане на действащ квантов компютър, използващ свръхпроводящи кубити. Напуска през 2020 г., а две години по-късно става съосновател на компанията Qolab. **АЗБУКЪТ**

Министерство
на образованието и науката
Национално издателство за
образование и наука „Аз-буки“

Директор:
ЕМИЛ СПАХИЙСКИ
Заместник-директори:
СТОЯН СТОЯНОВ
ВЕНЦИСЛАВ ГЕНКОВ
1113 София
„Цариградско шосе“ 125, бл. 5
За цялата страна:
0700 18466
izdatelstvo.mon@azbuki.bg
azbuki@mon.bg
<https://www.azbuki.bg>

Аз-буки

Банкова сметка:
„Обединена българска банка“ АД
IBAN: BG38UBBS81553139075716
BIC: UBBSBGSF

Национален седмичник
за образование и наука

АЗ-БУКИ

ISSN 0861-3990

Редактори:

д-р Зина Соколова
z.sokolova@azbuki.bg

д-р Диляна Кочева
d.kочева@azbuki.bg

Стефа Маринова

s.marinova@azbuki.bg

Боряна Трайчева

b.traycheva@azbuki.bg

Павла Котова

p.kotova@azbuki.bg

Графичен дизайн:

Иво Христов

i.hristov@azbuki.bg

Петър Владов

p.vladov@azbuki.bg

Стилист-коректор:

Анелия Врачева

a.vracheva@azbuki.bg

Фоторепортер:

Олег Попов

Реклама и

разпространение:

izdatelstvo.mon@azbuki.bg

Кореспонденти в страната:

Белене – Ралица Господинова

088 7418349

Варна – Розалина Димитрова

088 339920

Велико Търново – Здравка Маслянкова

088 6653255

Видин – Борислава Борисова

vidinstar@gmail.com

Ловеч – Жанина Илиева

087 7209597

Пловдив – Деляна Лукова

088 7271712

Смолян – Ангел Добриков

088 9703271

Кюстендил – Северина Димитрова

089 5789515

Шумен – Светлана Крумова

srkrumova@gmail.com

ДЕЖУРЕН РЕДАКТОР:

Стоян Стоянов

Предпечатна подготовка:

НИОН „Аз-буки“

Печатница: „Алианс Принт“ ЕООД

ж.к. „Дружба“ 1, ул. „Илия Бешков“ 3А

Неподписаните снимки в броя са от архива
на в. „Аз-буки“ и глобалната мрежа

Материали не се връщат

Авторските права на публикуваните

текстове и илюстрации са

собственост на вестника

НИОН „Аз-буки“ издава
научните списания:

„Български език и литература“

„Чуждоезиково обучение“

„Математика и информатика“

„Педагогика“

„Професионално образование“

„Философия“

„Стратегии на образователната

и научната политика“

„История“

„Обучение по природни науки

и върхови технологии“

ПРАВНА КОНСУЛТАЦИЯ

Тодор КАПИТАНОВ

Съвместяването на работа и обучение често е предизвикателство. Но законодателството предвижда специални права за работниците и служителите, които учат. Кодексът на труда гарантира определени платени и неплатени отпуски за подготовка и явяване на изпити, както и за завършване на образователната степен. Важно е обаче да се познават условията и изискванията, при които тези права могат да се упражнят, за да се избегнат недоразумения с работодателя и да се използват максимално възможностите за обучение.

Право на отпуск за обучение – какво предвижда законът

Съгласно Кодекса на труда, работник или служител, който учи в средно или висше учебно заведение без откъсване от производството, има право да ползва платен отпуск за обучение в размер на 25 работни дни за всяка учебна година, ако работодателят му е дал съгласие за това обучение.

За да има работникът или служител право на платен отпуск за обучение, трябва да бъдат изпълнени следните изисквания:

- да учи в средно или висше училище;
- обучението да се извършва без откъсване от производството и да има съгласието на работодателя за това.

Платеният отпуск за обучение се ползва независимо от всички останали видове отпуски. Може да се ползва наведнъж или на части, включително за подготовка за изпити, но не и когато работникът или служителът повтаря учебната година по неуважителни причини. Няма изрична забрана за ползване на отпуск при явяване на поправителна сесия, ако не се повтаря учебната година. Учащите се имат право еднократно и на платен отпуск от 30 работни дни за подготовка и явяване на зрелостен или държавен изпит, включително и за подготовка и защита на дипломна работа, дипломна проект или дисертация.

В допълнение, работниците и служителите, които учат в средно или висше учебно заведение без откъсване от производството и имат съгласие за това обучение от работодателя си, имат право

и на неплатен отпуск:

- за подготовка и явяване на изпит – до 20 работни дни за учебна година;
- за подготовка и явяване на държавен изпит, включително и за подготовка и защита на дипломна работа или на дипломна проект във висши учебни заведения – до 4 месеца.

В закона е предвидено изключение, в случай че работодателят не е дал своето съгласие за включване на работника и служител в обучение. При липса на това първоначално съгласие работникът или служителът, който учи в средно или във висше училище без откъсване от производството, има право на неплатен отпуск в размерите, посочени по-горе, намалени наполовина (за подготовка и явяване на изпит – до 10 работни дни за учебна година; за подготовка и явяване на държавен изпит, включително и за подготовка и защита на дипломна работа или на дипломна проект във висши учебни заведения – до 2 месеца).

Следва да имате предвид, че отпуските на учащите се ползват във време, определено от работника или служител в зависимост от организацията на учебния процес, след писмено уведомяване на работодателя най-малко 7 дни предварително.

Справка: чл. 169, ал. 1, ал. 3
от Кодекса на труда;
чл. 171 от Кодекса на труда;
чл. 171а от Кодекса на труда

Силната снимка кара зрителя...

От стр. 24

– Къде намират реализация
Вашите възпитаници?

– Нашите възпитаници намират реализация в широк спектър от сфери на фотографията и визуалните изкуства. Част от тях се насочват към художествената и арт фотографията, други – към приложни направления като модната, портретната и сватбената фотография. Значителен брой работят в областта на рекламата, медиите, фото и видео продукцията, както и в дигиталния маркетинг, където визуалното съдържание е ключово.

Има и ученици, които продължават в графичен дизайн, компютърна анимация или кино. Някои обогатяват образованието си във висши училища у нас и в чужбина, а други откриват собствени студия или правят авторски проекти.

Общото между тях е, че излизат подготвени да използват фотографията като език за разказване на истории и професионален инструмент за визуална комуникация.

– Какви са най-големите трудности пред младите хора, които искат да се развият професионално във фотографията?

– Преди всичко конкуренцията. Днес техниката е достъпна, всеки може да снима, но това е още по-голямо предизвикателство – да намериш собствен стил и да се откроиш. Друг проблем е, че професията често изисква сериозни инвестиции – техника, софтуер, обучение. Важно е също да изграждат контакти и да развиват умения за работа в екип и комуникация. Трудностите са реални, но именно те помагат на младите фотографи да израснат, да бъдат адаптивни, креативни и

последователни.

– Фотографията е изкуство, но и професия – как успявате да мотивирате учениците да търсят баланс между креативност и практичност?

– Стараем се да показваме на учениците, че креативността и практичността не се изключват, а се допълват. От една страна, ги насърчаваме да експериментират, да развиват въображението си и да търсят своя стил. От друга – учим ги как да прилагат тези идеи в реална работна среда: как да работят по задание, да общуват с клиенти, да спазват срокове, да са дисциплинирани и да адаптират творческите си решения според нуждите на пазара.

Вярвам, че мотивацията идва именно тогава, когато разбират,

че могат да изразят себе си чрез фотографията и в същото време да превърнат таланта си в професия.

– Какви съвети бихте дали на учениците, които ще участват в конкурса „В моето училище е най-хубаво“?

– Бих посъветвала учениците първо да се замислят какво прави тяхното училище специално за тях самите. Това може да са атмосферата, приятелствата, любимите места или моменти от всекидневието. Важно е да гледат на темата не просто буквално, а да търсят личния си поглед и история, която искат да разкажат чрез снимката.

В различните категории могат да се фокусират върху детайли, които често остават незабелязани, като светлината в коридора, ус-

Снимка Олег Попов

В Националната професионална гимназия по полиграфия и фотография залагат на взаимното допълване на теоретичната и практическата подготовка на учениците

мивката на приятел, динамиката в час или артистичен ракурс към сградата. Силната фотография се ражда, когато има емоция и идея зад кадъра. Най-важното е да снимат с вдъхновение и с желание да покажат „своето училище“ през собствените си очи.

– Как се променя фотографията днес в ерата на социалните мрежи и как това влияе на обучението?

– Фотографията е силно повлияна от социалните мрежи, тя е станала много по-бърза и спонтанна. Всеки човек носи камера в джоба си и споделя образи всекидневно, което променя начина, по който възприемаме визуалното.

От една страна, това създава огромна конкуренция и заливане с изображения, но от друга – отваря нови възможности за младите фотографи да покажат работата си пред широка аудитория. В обучението акцентираме върху уменията на учениците да използват тези платформи не просто за споделяне, а за изграждане на личен стил, за разказване на истории и за професионално позициониране. Така социалните мрежи се превръщат не в заплаха, а в инструмент за развитие и изява.

– Ако трябва да посочите една формула за успех във фотографията, как би звучала тя за младите таланти?

– Формулата за успех във фотографията е: „Любопитство + постоянство + собствен почерк“. Любопитството кара младия фотограф да експериментира и да учи непрекъснато, постоянството му дава сила да не се отказва пред трудностите, а собственото виждане и почерк са това, което го отличава и прави работата му запомняща се.

БЪЛГАРСКИ ПОЕТ (1920-1974) ПОЕМА ОТ Н. ГОГОЛ ⇒	НАЧАЛО НА ДЕНЯ, ЗОРА ГЕРОЙ НА РЕМАРК ОТ ТРИУМФАЛНАТА АРКА ⇒	ЗАДНАТА ЧАСТ НА ГЛАВАТА ПИТЕЙНА ПРИРОДНА ТЕЧНОСТ ⇒	ЧАСТ ОТ ДВИГАТЕЛ С ВЪТЪР ГОРЕНЕ ⇒	ШОТЛАНДСКА МЪЖКА ПОЛА ЗУЛУСКИ ВОЖД (1781-1828) ⇒	ТЯСНА СПОРТНА ЛОДКА ⇒	ФРЕНСКИ РЕЖИСЬОР (1889-1963) ДЕПАРТАМЕНТ ВЪВ ФРАНЦИЯ ⇒	СЕМИТСКА БОГИНЯ НА ЛОВА ⇒	НАТЪРТЕН ИЗГОВОР НА СРИЧКА ⇒	НАДСТРОЙКА НА СТЕНА НАД ГЛАВНИЯ КОРНИЗ ⇒
АНГЛИЙСКИ ПИСАТЕЛ (1832-1898) ПРОМИШЛЕНО ПРЕДПРИЯТИЕ ⇒		СТИХОТВОРНА СЪГЪПКА ⇒	ЛАТВИЙСКИ ШАХМАТИСТ (1936-1992) ЧАСТ ОТ РЕЧТА ⇒		ЦИРКОВ ЖАНР ⇒	ДЪЛБОК КИТАЙСКИ ТИГАН РАСТЕНИЕ ОТ СЕМ. УСТОИЦОВЕТИ ⇒	КАТОЛИЧЕСКИ СВЕЩЕНИК ⇒	ПЪРВАТА ПЕЧАТНА КНИГА НА НОВОБЪЛГАРСКИ ⇒	
ПЕСЕН НА ЛИЛИ ИВАНОВА ⇒	ГОЛЯМА МОРСКА ХИШНА РИБА ⇒	ПЪРВИТЕ РУСКИ КАМИОНИ БЪЛГАРСКА ЕСТРАДНА ПЕВИЦА ⇒	ДЕБЕЛ И ЗДРАВ КОНЕЦ ⇒	ВРЪХ В СТАРА ПЛАНИНА ⇒	ДРЕВНО-СКАНДИНАВСКИ ВОИНИ ⇒	ДОЛНАТА ЧАСТ НА ПОМЕЩЕНИЕ ЛЕКАРСТВО, ЦЯР ⇒	НАРОДНОСТ В РУСИЯ ВЪДУШЕВЛЕНИЕ, ПЛАМЕННОСТ ⇒	ГЕРОЙ НА АРКАДИЙ ГАЙДАР АНГЛИЙСКИ ПИСАТЕЛ - „ПАСМОР“ ⇒	
МУЗИКАЛЕН ИНТЕРВАЛ ОТ 8 СТЕПЕНИ ⇒	ФИНЛАНДСКИ ПИСАТЕЛ - „ЦЕЛ“ ⇒	СТУДЕНА СУПА ⇒	КАПКОМЕР, ГУТАТОР ⇒	ГАРНИРАНА ПИТА ⇒	МОДЕЛ ПИКАП НА „ОПЕЛ“ ⇒	МОДЕЛ АВТОМОБИЛИ НА „ШЕВРОЛЕТ“ ⇒	ЙОГИЙСКА ПОЗА ⇒	ГРАД ВЪВ ФРАНЦИЯ ⇒	РЕКА В ЕВРОПА ⇒
ГЕРОЙ НА КР. ВЕЛКОВ ОТ „СЕЛО БОРОВО“ ⇒	ПРИСПОСОБЯВАНЕ, ПРИТАЖДАНЕ ⇒	ДЪРЖАВА В ИЗТОЧНА АФРИКА ГЪСТА КРАМРЕЧНА ГОРА ⇒	ВЪРХОВ МОМЕНТ ⇒	ОПАШАТО ЗЕМНОВОДНО ЖИВОТНО ⇒	ХРАНЕНЕ ⇒	МОДЕЛ ЗАПИСНИК НА „БЪЛГАРСКИ“ ⇒	РУСИЙСКА ПОЕЗИЯ (1893-1964) ГЕРОЙ НА ДЖ. К. МЕНОТИ ОТ „КОНСУЛТ“ ⇒	ГЕРОЙ НА Д. СТОРИ ОТ „СПОРТЕН ЖИВОТ“ МАРКА РАЗТВОРИМИ СУПИ И ДР. ⇒	ГЕРОЙ НА М. РАВЕЛ ОТ „ИСПАНСКИ ЧАС“ ⇒
СУРОВИНА ЗА ПОМАДИ ⇒	РЕКА В БЪЛГАРИЯ ⇒	ИЗБИРАТЕЛЕН ГЛАС ⇒	АНГЛИЙСКИ ПОП ПЕВЕЦ ⇒	ИЗЯЩЕСТВО ⇒	БОЗАЙНИК ОТ СЕМ. КОТКИ ⇒	СТАТУЯ БЕЗ ГЛАВА И КРАЙНИЦИ ⇒	КОРЕННО НАСЕЛЕНИЕ НА ОГНЕНА ЗЕМЯ ⇒	БРАЧНО ПРАЗНЕНИЕ ⇒	
БРАЗИЛСКИ ТАНЦ ⇒	ПЕЧЕН ДЕСЕРТ ПЪЛНЕЖ ВЪРХУ ТЕСТЕНА ОСНОВА ⇒	СКАЛНО-ОБЛИЦОВЪЧЕН КАМЪК ВУЛКАНИЧНА МАГМЕНА СКАЛА ⇒	ПЛАСТИЧНА ПРЪСТ МАРКА НЕМСКИ ФОТОМАТЕРИАЛИ ⇒	МОДЕЛ АВТОМОБИЛИ НА „ДЕУ“ ⇒	ПРЕВЪЗХОДНА СТЕПЕН В ГРАМАТИКАТА ⇒	НОСИТЕЛ НА НОВИ ИДЕИ ⇒	ВНОСКА ЗА ПОГАСЯВАНЕ НА ДЪЛГ АНГЛИЙСКИ АКТЬОР - „ХАМЛЕТ“ ⇒	ВИД ОБРАБОТКА НА ПОЧВАТА ⇒	
ВОЕННО УЧРЕЖДЕНИЕ В НАСЕЛЕН ПУНКТ ⇒	ГЕРОЙ ОТ ФИЛОСОФСКИ НОВЕЛИ АНГЛИЙСКА ПИСАТЕЛКА (1729-1807) ⇒	САМОСТОЯТЕЛЕН КОНЦЕРТ НА МУЗИКАНТ БЪЛГАРСКИ АКТЬОР (1925-1984) ⇒	ЖИТНА КУЛТУРА ⇒	БЛАГОРОДНА РЪЖДА ⇒	ИТАЛИАНСКА ОПЕРНА ПЕВИЦА (1843-1919) ЧАСТ ОТ КАРУЦА ⇒	МОДЕЛ „ШЕВРОЛЕТ“ ГЕРОИНЯ ОТ ТВ СЕРИАЛ „ПРОСТО МАРИЯ“ ⇒	ПРОГРЕСИВНА ПАРТИЯ В КИПЪР ⇒	ФРЕНСКИ ДРАМАТУРГ (1848-1918) „ЖИВОТ ЗА ЖИВОТ“ ⇒	
СТИЛНА ЛИТ. ФИГУРА ⇒	РАЗКАЗ ОТ Д. ЦОНЧЕВ ГЕРОЙ НА МОЩАРТ ОТ ВЪЩЕБНАТА ФЛЕЙТА ⇒	ЛИРИЧНО МУЗИКАЛНО ПРОИЗВЕДЕНИЕ ОРГАН НА ОБОНЯНИЕТО ⇒	ПРОИЗВЕДЕНИЕ НА ОМИР ⇒	ПАЛЕСТИНСКИ ПОЛИТИК (1929-2004) ⇒	ОСТРОВЪРХА ПОСТРОЙКА ⇒	ГОЛЯМО ХУДОЖЕСТВЕНО ПРОИЗВЕДЕНИЕ ⇒			
МУЗИКАЛЕН ТЕРМИН ⇒	ВИД КОМПЮТЪРНА ПАМЕТ ⇒	БЕЗСМИСЛЕНО УПОРСТВО ⇒							
БЪЛГАРСКИ БЕЛЕТРИСТ (1899-1982) МАТЕМАТИЧЕСКИ ДВУЧЛЕН ⇒									
РУСКИ ДЕТСКИ ПИСАТЕЛ (1908-1976) ⇒									

РЕЧНИК: АКЕЛ, КИЛТ, ЛАНОЛИН, ЛАНОС, ОРВО

ЕВЕЛИНА ТУМБЕВА

Отговори от миналия брой	Водоравно: Константинопол. Урок. Ракен. Ерика. Кираса. Юнкер. Прага. Панацея. Аар. Панда. Китан. Шот. Досие. Бекет (Самюел). Кип. Барит. "Тефал". "Шана". Ляпунов. Насип. Расин (Жан). Ханой. Минор. "Кери". Молив. Таван. Папилом. Вен (Джон). Торес (Корайма). Шериф. Виц. Мачта. Девон. Чек. Калка. Факел. "Киро". "Калиопа". Ланец. Чорап. Ирра. Пукал. Сумо. Устои. "Дачия". "Ревизор". Лав (Къртни). Надир. Судан. Пек. Корея. Кител. Дик. Париж. Халиф. Дюна. Политик. Морал. Лимит. Вирус. Колаж. "Кенана". Катон. Метис. Елда. Том. Носов (Николай). Акин. "Или". Метафора. Узбекистан. Лан. Наряд. Арак. Ода.	Отвесно: Горна Оряховица. Следовател. Накат. Палец. Литак. Литота. Аскер. Бунин (Иван). Киров (Бисер). Пироман. Тер. Данов (Христо). Маори. Катун. Кан. Порой. Талпа. Норис (Чък). Нон. Пасив. Точка. "Дарик". "Мора". Етернит. "Марта". Паджеж. Кесар. Ираде. "Нивеа". Лучия. Мото. Книга. Танас. Факир. Холивуд. Ока. Бесон (Люк). "Даная". Карас. Спа. Кефир. Шекел. Силаж. Аба. Пикап. Певец. Рутил. Екер. "Алкател". Карол (Луис). Седеф. Клика. Инат. Репин (Иля). Чувал. Ледник. "Буран". Шариф (Омар). Комин. Дина. Рац ("Старият Рац"). Ка-сил (Лев). Чироз. Дюма (Александър). Ито (Сей). Роселини (Роберто). Опера. Осинин (Димитър). Лад. Кая. "Пан Ам". Копър. Катарина.

АБОНАМЕНТ 2025

Днес в броя
Фонд „Научни изследвания“ отплати 22 успешни проекта в 11 области

АЗ-БУКИ
НАЦИОНАЛЕН СТАНДАРТ ЗА ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА

Наг 3100 зрелостници на голямата матура

2780 лв. за асистент в висше училище

Министерският съвет удвоява нормативите за издръжка на един студент в общи 48 професионални направления

Изданията на „Аз-буки“	Цена за година	Цена за година онлайн
Български език и литература	45 лв. / 23,01€	40 лв. / 20,45€
История	45 лв. / 23,01€	40 лв. / 20,45€
Математика и информатика	45 лв. / 23,01€	40 лв. / 20,45€
Педагогика	99 лв. / 50,62€	89 лв. / 45,50€
Професионално образование	60 лв. / 30,68€	54 лв. / 27,61€
Стратегии на образователната и научната политика	63 лв. / 32,21€	57 лв. / 29,14€
Философия	36 лв. / 18,41€	32 лв. / 16,36€
Обучение по природни науки и върхови технологии	63 лв. / 32,21€	57 лв. / 29,14€
Чуждоезиково обучение	45 лв. / 23,01€	40 лв. / 20,45€
Вестник „Аз-буки“	99 лв. / 50,62€	89 лв. / 45,50€

Абонирайте се В РЕДАКЦИЯТА с отстъпка

5% от цената – при **ТРИ** и повече издания

10% от цената – при **ПЕТ** и повече издания

15% от цената – за **ПЪЛЕН** комплект от изданията

Контакти: София 1113,
бул. „Цариградско шосе“ № 125, бл. 5,
тел.: 0700 18466;
azbuki@mon.bg

www.azbuki.bg

В моето училище

НАЦИОНАЛЕН ФОТО КОНКУРС

АЗ-БУКИ

е най-хубаво

Снимката е участник в деветото издание на Националния фотоконкурс „В моето училище е най-хубаво“, организиран от „Аз-буки“. Автор **Красимир Калоянов Кънев** (VII клас), 42. ОУ „Хаджи Димитър“ – София

Инж. Цветанка Апостолова, член на журито на Националния фотоконкурс „В моето училище е най-хубаво“:

Силната снимка кара зрителя да спре за миг

– Д-р инж. Апостолова, какво означава за Вас да бъдете част от журито на конкурса „В моето училище е най-хубаво“?

– За мен е чест и удоволствие да бъда част от журито на конкурса. Вярвам, че подобни инициативи дават сцена на младите хора да изразяват себе си, да споделят своята гледна точка и да се почувстват успешни.

Вдъхновяващо е да видя света през очите на учениците. Техните кадри често носят неподправена емоция и свежест, които ни напомнят защо фотографията е толкова силно изкуство.

Участието ми в журито е и отговорност. Предизвикателство е да оценявам не просто техническото изпълнение, а и идеята, смелостта и личния почерк на младите таланти.

– Какво очаквате да видите в кадрите на учениците – какво прави една снимка наистина въздействаща?

– Когато гледам кадрите на учениците, очаквам да видя автентичност и лична гледна точка. Въздействащата снимка не е непременно технически съвършена, а такава, която носи емоция, история и отношение. За мен е важно кадърът да предава усещане – радост, тъга, изненада или спокойствие.

Силната фотография кара зрителя да спре за миг и да се замисли, да се почувства свързан. Търся креативност, смелост да експериментират, и умение да използват светлина, композиция и момент, за да подчертаят идеята си. Именно това прави снимката истински въздействаща – когато не просто я виждаш, а я усещаш.

Инж. Цветанка Апостолова е дългогодишен директор на Националната професионална гимназия по полиграфия и фотография в София. Начело на училището е повече от 25 години, като е превърнала в своя собствена кауза успешното му управление. Тя е педагог, ментор и човек с голямо сърце. Сред значимите постижения в работата ѝ са съхраняването на гимназията като реномирано професионално училище, както и разкриването на новите модерни специалности „Графичен дизайн“ (2000), „Компютърна графика“ (2008), „Библиотекознание“ (2011) и „Компютърна анимация“ (2012).

– Как се подготвят бъдещите фотографи в Националната професионална гимназия по полиграфия и фотография?

– Гимназията е първото училище в България, което подготвя кадри по специалностите „Полиграфия“ и „Фотография“. Обучението по фотография е въведено още през учебната 1958/1959 г., когато тогавашният техникум започва редовно и задочно обучение по тази специалност. Подготовката на бъдещите фотографи в гимназията включва задълбочено професионално обучение по фотография, подкрепено от дългогодишна традиция. То е съвременно и разностранно, обхваща дигитални и творчески специалности. Практическото обучение е чрез изложби и проекти, които развиват творческия потенциал.

Медийното и професионално партньорство отварят реални възможности за учениците след

завършване.

– Кои умения са най-важни за един млад фотограф днес – техническите или творческите?

– И двата вида умения са важни, но в различен аспект. Техническите знания като работа с камера, светлина, постобработка са основата, без която е трудно да се реализира една идея. Но именно творческите умения и способността да виждаш история, да уловиш момент, да изразиш емоция и концепция, правят фотографията въздействаща и лична.

В днешно време техниката е достъпна и може да се научи сравнително бързо, но креативността, усетът към детайла и собствената перспектива са това, което отличава младия фотограф и му дава почерк. Затова вярвам, че техническите умения са инструмент, а творческите – същината.

На стр. 22

Министерство
на образованието и науката

АЗ·БУКИ

Национално издателство
за образование и наука

**БЪЛГАРСКИ ЕЗИК
И ЛИТЕРАТУРА**

Българско издателско издание
в периода 2000, 2012 и наташ

ИСТОРИЯ

Българско издателско издание
в периода 2000, 2012 и наташ

**МАТЕМАТИКА
И ИНФОРМАТИКА**

Българско издателско издание
в периода 2000, 2012 и наташ

**ПРЕДУЧИЛИЩНО
НАЧАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ
ПЕДАГОГИКА**

Българско издателско издание
в периода 2000, 2012 и наташ

**ОБУЧЕНИЕ
ПО ПРИРОДНИ НАУКИ
И ВЪРХОВИ ТЕХНОЛОГИИ**

в периода 2000 и наташ

**ПРОФЕСИОНАЛНО
ОБРАЗОВАНИЕ**

Българско издателско издание
в периода 2000, 2012 и наташ

**СТРАТЕГИИ
НА ОБРАЗОВАТЕЛНАТА
И НАУЧНАТА ПОЛИТИКА**

Българско издателско издание
в периода 2000, 2012 и наташ

ФИЛОСОФИЯ

Българско издателско издание
в периода 2000, 2012 и наташ

**ЧУЖДОЕЗИКОВО
ОБУЧЕНИЕ**

Българско издателско издание
в периода 2000, 2012 и наташ

Избрано

от текстовете, публикувани в списанията
на Национално издателство

АЗ·БУКИ

www.azbuki.bg

40

9 – 15 октомври 2025 г.

Ксенофонт и възходът на елинистичните царства

Откъс от „Кога е роден Ксенофонт? Завръщане към изворите и нови аргументи“

Николай Пенев

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Ксенофонт от Атина е един от най-забележителните мъже на древността. Макар да е изключително популярен още в Античността и съответно приобщен от александрийските граматичи към големите гръцки историци редом с Херодот и Тукидид, в неговата биография остават все още множество бели петна.

Наличните исторически данни позволяват да се приеме с голяма доза увереност, че Ксенофонт е роден в рамките на третата четвърт на V в. пр. Хр., но точната година не е посочена нито в неговите съчинения, нито в текстовете на по-късните гръцки и латински писатели. В резултат на това историците се опитват да установят годината, като съпоставят сведения, които на пръв поглед изглеждат противоречиви или дори взаимоизключващи се. Това, от своя страна, води до формирането на две принципни научни хипотези. Първата приема по-ранна датировка – около средата на V в. пр. Хр., като доводите се основават предимно на преки исторически свидетелства. Втората хипотеза поставя годината на раждане по-късно – в периода на т. нар. Архидамова война (431 – 421 г. пр. Хр.) или малко преди нея, като аргументацията ѝ се изгражда най-вече върху интерпретацията на косвени автобиографични данни. В научните среди първоначално е била общоприета по-ранната датировка, но през XIX и XX в. започва да се налага по-късната, която днес доминира в историографията. Донякъде причина за липсата на сигурност може да е фактът, че са изгубени трудовете на перипатетиците, които са положили началото на биографията като жанр. Представителите на тази школа са всъщност първите, които целенасочено започват да събират и систематизират данните за забележителните личности от миналото, и е много вероятно сред сведенията да е съществувала информация за рождената дата на Ксенофонт. За съжаление, тези текстове не са достигнали до нас, погълнати от пожарища на кризи и идеи.

Заглавието е на редакцията

www.history.azbuki.bg

*Списанието се реферира и
индексира в Web of Science*

Главен редактор

Чл.-кор. проф. д.и.н. Иван Русев

E-mail: ivroussev@ue-varna.bg

Редактор

Д-р Албена Симова

E-mail: history@azbuki.bg

Съдържание на сп. „История“, кн. 3/2025

ПОГЛЕД НАД БАЛКАНИТЕ

Политиката на социална защита в България през Първата световна война / Росица Златинска

Символичните измерения в церемониите по подписване на Ньойския договор и по неговото денонсиране / Григор Григоров

ЦИВИЛИЗАЦИОННИ ГРАНИЦИ

Кога е роден Ксенофонт? Завръщане към изворите и нови документи / Николай Пенев

Началото на края на древно-римската идентичност / Людмила Чакърова-Присоева

Между „небесната нишка“, дома и тържището: аспекти от развитието на предачеството и тъкачеството по българските земи (XII – XIV век) / Теодора Георгиева

РЕЦЕНЗИИ И АНОТАЦИИ

Необходимият поглед отвън към историята на Европейския югоизток: „История на Югоизточна Европа от Ранното средновековие до наши дни“ / Александра Миланова

Ново изследване за украинския въпрос в България / Луиза Ревякина

На практика наличните сведения за живота и дейността на Ксенофонт Атински имат по-скоро случаен характер, като обикновено са разграничавани две основни групи (Frolov 1958a, p. 42) – данни от самия автор (автобиографични данни) и сведения от по-късните писатели.

Автобиографичните данни и късната датировка на рождената дата на Ксенофонт

Съчиненията на повечето историци от IV в. пр. Хр. са запазени предимно като фрагменти, но мойрите са били благосклонни към творчеството на Ксенофонт. През Средновековието са били съхранени всички книги, посочени в най-ранния достигнал до нас каталог с произведения на писателя, съставен около III в. от Диоген Лаертски. Това дава основание на повечето изследователи да приемат, че е оцеляло цялостното му творчество.

Текстовете на Ксенофонт са ценен източник на автобиографични данни, тъй като в тях се съдържат множество речи, наставления, както и философски, политически и икономически разсъждения. Те разкриват светогледа на прочутия атинянин, като най-много информация се открива в „Анабазис“ и произведенията, написани под формата на диалози: „Пирът“, „Спомени за Сократ“ и „За добрия стопанин“. Данни могат да бъдат открити също в „Киропедия“ и Scripta minora – „Агезилай“ и „За конницата“. Макар в „Гръцка история“ да липсват преки сведения, вероятно много от събитията са описани въз основа на лични наблюдения, въпреки че това не е посочено изрично.

Късната датировка на рождената дата на Ксенофонт почива основно на автобиографични данни. Съвременните автори са склонни да я поставят в 430 г. пр. Хр. или малко по-късно. Тази историографска традиция е заложена в края на XVIII в. от W. Mitford в „The History of Greece“ (Mitford 1797, pp. 329 – 332). Половин столетие по-късно С. Cobet, въз основа на множество пасажки в „Анабазис“, където Ксенофонт сам се определя като млад, стига до заключението, че по време на похода на Кир Млади срещу Артаксеркс Мнемон и последвалото отстъпление на наемниците към бреговете на Черно море (401 – 399 г. пр. Хр.) Ксенофонт е бил на не повече от 30 години (Cobet 1858, p. 534 ff). Тази версия впоследствие е възприета и от множество други учени.

През 70-те години на XX в. J. Anderson публикува монографията си „Xenophon“, която през следващите десетилетия става основа за биографичните раздели в различни преводи на Ксенофонт и допринася за възприемането на по-късната датировка в научните среди.

Крайгълен камък на тази хипотеза е понятието „млад“ (νέος), използвано от Ксенофонт в „Анабазис“. Това понятие обаче е субективно. Тукидид например отбелязва, че представата за „млад“ е различна във всеки град на Елада.

Самият Ксенофонт определя и други персонажи като „млади“, като например спартанския цар Агезилай, който бил „млад при встъпването му в длъжност“: „Ἀγῆσιλαος τοῖνυν ἔτι μὲν νέος ὃν ἔτυχε τῆς βασιλείας“.

Това твърдение неизбежно поражда въпроси, тъй като Агезилай II е бил на възраст над 40 години (най-веро-

ятно 44/45 г.) (Pechatnova 2007, p. 330), когато е избран за архегет на Лакедемон през 400 г. пр. Хр. Употребата на понятието „млад“ в този контекст от Ксенофонт обезсилва основополагащия аргумент в научната традиция, която подкрепя по-късната година на раждане на писателя.

Пасажите, където Ксенофонт се самоопределя като млад, изискват внимателно разглеждане в общия исторически контекст на разказа в „Анабазис“. След битката край Вавилон и смъртта на Кир Млади през 401 г. пр. Хр. наемниците се оказват в изключително сложна ситуация. Те са в сърцето на Ахеменидската държава, заобиколени от врагове, без водачи и без продоволствия. От родните брегове ги делят хиляди километри, а на пътя им се простират непознати земи. Мъжете тъгуват за семействата си и в нощта след пленяването на командирите никой не успява да заспи.

Тук започва и историята на Ксенофоновия *анабазис*: „Във войската се намирал някой си Ксенофонт от Атина, който участвал в похода, без да бъде нито стратег, нито лохак, нито пък войник“.

От разсъжденията му след този сън J. Anderson прави косвено заключение, че възрастта на Ксенофонт е под 30 години (Anderson 1974, p. 9). Това предположение се основава на аналогия с възрастта на Проксен – един от командирите на наемниците и близък приятел на Ксенофонт, който по време на похода е на около 30 години.

Необходимо е обаче да се прави разлика между възрастта, определена от закона за заемане на изборната длъжност стратег в Атина, и тази на командир на наемнически отряд, събиран на базата на лична репутация и за собствена сметка, където тя няма почти никакво значение. Например от пленените командири Клеарх е на 50 години, а другите двама са на около 35 години.

Няма много информация за възрастовия ценз при избор в колегията на стратегите през V в. пр. Хр., но известна представа може да бъде извлечена от разказа на Тукидид за Сицилийската катастрофа през 415 г. пр. Хр. От текста става ясно, че преди злощастния поход Алкивиад е обвинен от Никий, че е прекалено млад, за да заема длъжността. Тъй като по това време той бил около 35-годишен, изглежда ограничението за длъжността да е било най-вероятно над тази възраст, ако не е отново въпрос за субективна преценка.

Що се отнася до другите местата, където Ксенофонт се характеризира като млад, то те са признати за неубедителни още в средата на XIX в. от K. Krüger (Krüger 1851, pp. 262 – 286).

Сведения на античните автори за рождената дата на Ксенофонт и ранната датировка

Данни за живота, творчеството и литературните похвати на Ксенофонт могат да бъдат открити в текстовете на множество по-късни писатели. От ранните трактати на Цицерон и съчиненията на римските енциклопедисти, през извлеченията на Фотий и лемите в енциклопедията „Суда“, до творбите на Теодор Метохит, създадени в залеза на империята. Тези сведения са предимно епизодични и често на пръв поглед изглеждат противоречиви, а понякога дори взаимоизключващи се. Допълнително затруднение представлява проследяването на използваните първоизточници и тяхната проверка.

Сред тях е и най-ранната изцяло запазена биография на Ксенофонт, която е съставена от Диоген Лаертски вероятно през първата половина на III в. (Losev, Gasparov 2010, p. 5). Тя е включена в съчинение, което е достигнало до нас под условното заглавие „Животът на философите“. Днес обаче не е ясно кой стои зад името (или псевдонима) Диоген Лаертски, кога точно и къде е живял, както и какво е било първоначалното наименование на неговото съчинение (Tomov 1985, p. 5).

В духа на епохата текстът на Диоген Лаертски е компилативен, но това не го прави по-малко ценен – само цитираните от него автори и съчинения са над триста, повечето от които днес са изгубени (Losev, Gasparov 2010, p. 552). За правилната интерпретация на този текст е важно да се има предвид, че авторът често съзнателно използва литературни уловки – например всичко, свързано с цитиране на IV книга на Аристип, вероятно е индикация за анекдотични измислици на самия Лаертски. Също така, когато Диоген се води по основен източник, този източник остава анонимен, а се споменават само онези автори, които го потвърждават или му противоречат. Такъв е явно случаят в разказа за Ксенофонт, където повечето изследователи на историята на философията приемат, че Диоген основно следва Деметрий от Магнезия (I в. пр. Хр.).

Не е ясно точно колко съчинения е използвал Лаертски при съставянето на биографията на Ксенофонт, но само изрично назованите автори са дузина. Към тях спадат: собствените произведения на Ксенофонт; двама от десетте атически оратори – Изократ (V – IV в. пр. Хр.) и Динарх (IV – III в. пр. Хр.); хедоникът Аристип (V – IV в. пр. Хр.); историкът Ефор (V – IV в. пр. Хр.); Аристотел (IV в. пр. Хр.); скептикът Тимон от Флиунт (IV – III в. пр. Хр.); Стезиклид от Атина, писател на хронологии; перипатетикът и биограф Хермип от Смирна (III в. пр. пр. Хр.); Хистър от Кирена (III в. пр. Хр.), ученик на Калимах; Диокъл от Магнезия (II – I в. пр. Хр.), автор на биографски и доксографски изследвания за философите; накрая трудовете на Деметрий от Магнезия. Всъщност

от всичките изброени единствено достигнали до нас в оригиналния си вид са текстовете на самия Ксенофонт.

Оскъдността на сведенията за Ксенофонт налага да се познават и малките форми на т. нар. псевдоисторическа епистография, като например 35-те „Сократови писма“, запазени в Cod. Vat. gr. 64. По съдържание те могат да бъдат разделени на две групи – писма на Сократ (№ 1 – 7) и писма на неговите ученици (№ 8 – 35). Две от тях се приемат за автентични (№ 28 и 35), а останалите са написани най-общо между I и III в. (Losev, Takho-Godi 2005, p. 356). Втората група дава ценни биографични подробности за последователите на Сократ, като източникът на автора им вероятно е бил философско-исторически лексикон, недостигнал до нас, но по-подробен от използвания от Диоген Лаертски (Losev, Takho-Godi 2005, p. 357).

Друг прекрасен образец на епистоларния жанр са 17-те писма, известни като „Писмата на Хион от Хераклея“ (I в.), в които също се откриват препратки към изгубени съчинения (Grabar-Passek 1967, p. 163, n. 1).

На този тип литература трябва да се обърне повече внимание, защото по думите на С. Кондратиев: „Письмо и его история – еще не написанная страница и истории, и истории литературы“. Традиционно те се приемат за фикционни и по тази причина често биват подценявани, но не трябва да се забравя, че първоизточниците, използвани за създаването на литературните образи и сюжетите, са изгубени за нас (Losev, Takho-Godi 2005, p. 356). И тук, като Damoclis gladius, надвисва предупреждението на Улрих фон Виламовиц-Мюлендорф, който напомня, че ако внимава, историкът може да намери перла във всяка една купчина боклук.

Ранна датировка на рождената дата на Ксенофонт се основава на тези биографични споменавания, като се колебае най-вече около 445 – 444 г. пр. Хр. или по-рано (Sobolevskiy 1935, VIII; Frolov 1958, p. 41). Основните доводи се базират върху няколко текста. Ключов сред тях е този на Страбон, в който се описва как падналият от коня си Ксенофонт бил спасен от Сократ по време на битката при Делион в Беотия през зимата на 424 г. пр. Хр. Географът споменава как атиняните се оттегляли към светилището на Аполон при Делион след поражението от беотийците. Сократ, който също отстъпвал пешком, тъй като конят му се подплашил и избягал, видял падналия и ранен Ксенофонт, вдигнал го на раменете си и го подкрепял по време на бягството.

За същото пише и Диоген Лаертски, когато разказва за военните кампании, в които е участвал Сократ (при Амфиполис, Делион, Потидея). Той лаконично повтаря историята, като добавя подробности за хладнокръвието, което Сократ е запазил по време на паническото бягство.

Любопитен детайл за бягството на Сократ по време на катастрофата при Делион е разказан в „De divinatione“ на Цицерон. Атиняните бягали, докато не достигнали до място, където пътят се разделял на три. Сократ, предупреден от своя демон, не тръгнал в посоката, предпочетена от повечето бегълци. Той и неговите спътници се спасили, докато останалите атиняни се сблъскали с беотийската конница. Реперция на тази история, съдържаща важни подробности, непознати от други източници, се открива в първото от Сократовите писма (§ 9 – 10).

Привържениците на късната датировка се опитват да отхвърлят сведенията на Страбон и Диоген с довода, че в античната традиция Алкивиад е заменен с Ксенофонт. Те се позовават на „Пирът“ на Платон, където Алкивиад разказва как е спасен от Сократ.

С. Соболевски обаче с пълно основание отбелязва, че в тази хипотетична конструкция явно ще трябва да е бил заместен не само Алкивиад с Ксенофонт, но и Потидея с Делион, тъй като Алкивиад е спасен от Сократ при Потидея през 432 г. пр. Хр., а не при Делион през 424 г. пр. Хр. (Sobolevskiy 1935, p. IX – X). Така информацията от двата епизода се допълват, а не си противоречат. Що се отнася до отсъствието на всякакви препратки към епизод със спасяването на Ксенофонт в текста на Платон, то Авъл Гелий пише също така, че почти всички биографи на Ксенофонт и Платон са засягали въпроса за съперничеството между двамата. В крайна сметка, Авъл Гелий прави заключение, че между двамата едва ли е имало обективни причини за съперничество, а и това не би съответствало на философското им възпитание. Това мнение се споделя и от основоположника на гръцката епиграфика А. Böckh. Въпреки това, фактите са, че името на Ксенофонт не се среща никъде в диалозите от Платоновия корпус, а от своя страна, „атическата муза“ споменава Платон само веднъж, и то мимоходом.

Към сведенията на Страбон и Диоген обикновено се добавя и още едно. В „Пирът“ Ксенофонт твърди, че е бил един от гостите на симпозиума, организиран в чест на победата на Автолик в панкратиона по време на Големите Панатени (421/420 г. пр. Хр.). Привържениците на хипотезата за по-късната година или подминават с мълчание този текст, или го обясняват като фикция. Истината е, че тук Ксенофонт не се нуждае от подобни литературни похвати, а и в другите сократически съчинения не използва подобни похвати, но съобщава от кого е получена информацията, или че е дочута.

Симпозиумът, организиран от Калий (най-богатия сред елините в края на V в. пр. Хр.), може да бъде датиран благодарение на свидетелството на Атеней (II – III в.). В петата книга на „Гошавката на софисти“ той прави изключително ценен коментар за годината, в която Евполид поставя комедията „Автолик“ – това е годината на архонта епоним Аристион.

Всъщност той е и първият от достигналите до нас автори, който коментира младостта на Ксенофонт, защото го обвинява в хронологическа грешка, като отбелязва, че участието му в „Пирът“ е невъзможно, тъй като по това време той или не е бил роден, или е бил съвсем малко дете.

Следователно Атеней ще да е знаел или сам е стигнал до заключението за по-късна година като дата за раждането на Ксенофонт – година, която прави присъствието му на симпозиума невъзможно. За съжаление, аргументите, на които се основава това умозаключение, остават неизвестни за нас. От друга страна, е важно да се подходи критично към това сведение, тъй като разглеждането му в контекст разкрива, че в разговора се подлагат на съмнение различни общоизвестни твърдения. Например в предходния пасаж категорично се отрича участието на Сократ в битката при Делион или дори във всякакви военни действия (включително при Амфиполис и Потидея). За това едва ли има реални основания и по-скоро изглежда, че се демонстрират риторични похвати, отколкото исторически аргументи.

Въз основа на горепосочената информация С. Соболевски приема, че Ксенофонт би трябвало да е роден през 444 г. пр. Хр. или по-рано. Доводът му е, че ефебите служат само на територията на Атика и следователно в 424 г. пр. Хр. Ксенофонт следва да е бил поне на 20 години, тъй като сражението се е състояло извън Атика (Sobolevskiy 1935, pp. VII – VIII).

Филологът класик публикува изследването си „Ксенофонт, его жизнь и сочинения“ като предговор към сборника „Ксенофонт Афинский. Сократические сочинения“ през 1935 г. Тезите му са приети и доразвити от Е. Фролов, който има специално отношение към Ксенофонт (Pechatnova 2024, p. 99) и публикува десетки монографии и статии по темата.

Сражението при Делион е подробно описано от Тукидид и Диодор Сицилийски (Diod., Sic. 12.69-70). Споменато е също така и от Ксенофонт, и Плутарх. Загубата на атиняните край Делион и последвалото поражение при Амфиполис са ключови за промяната на настроенията в Атина за сключване на мир със Спарта.

В разказа на Тукидид обаче има интересна подробност за паниката, настъпила в Атина – проведена е масова мобилизация на всички атински граждани, метеки и чужденци, намиращи се в Атика. Това подсказва, че при всеобщата мобилизация може да са били призовани и ефебите от първа и/или втора година – носителите на гарнизонна служба (периполите).

Така Ксенофонт е можел да участва в сражението като ефеб, т.е. да е бил не на 20 години, а на около 18 години или дори малко преди тази възраст. Това предполага по-късна година на раждане – около 442/441 г. пр. Хр., която съвпада с информацията за (разцвета) *акмето* на Ксенофонт в разказа на Лаертски, към която ще се върнем по-късно.

Тукидид разказва и за действията на стратега Хипократ, който ръководи укрепването и отбраната на храма в Делион. Когато научава за настъплението на беотийците, той напуска свещения участък, но оставя триста конници за охрана и като резерв (Thuc., 4.93.2). След превземането на храма беотийците пленяват около двеста души, които държат в плен поне до сключването на Никиевия мир през 421 г. пр. Хр.

Филострат Стари в „Биографии на софисти“ пише, че Ксенофонт прекарал известно време в Беотия. Според него атинянинът е бил пленен от беотийците и е бил освободен след поръчителство, но от текста не става ясно кога точно се е случило това. Някои изследователи предполагат, че събитието може да е станало след пленяването на гарнизона на Ороп в 410 г. пр. Хр., но тази хипотеза не е по-добре обоснована от възможността събитието да е свързано и с някой друг епизод от времето на Пелопонеската война.

Пълния текст четете в „История“, кн. 3

STEM проекти за повишаване на мотивацията

*Откъс от „STEM обучение на студенти педагози в
трансдисциплинарна образователна среда“*

**Проф. д.н. Любен Витанов, проф. д-р
Николай Цанев,**

**гл. ас. д-р Людмила Зафирова, гл. ас.
д-р Гургана Христова,**

ас. Катерина Динкова, Калина Георгиева,

Жорж Кюшев, Здравка Савчева

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Увод

Все повече образователни политики се насочват по-активно и системно към STEM обучението като важен фактор и ефективен подход за решаване на редица нови обществени предизвикателства, като преодоляване проблемите на отлива от природонаучното и инженерното обучение, подготовка на специалисти с интердисциплинарни умения, преодоляване на проблемите с липсата на умения за трансфер на знания, формиране на умения на 21. век и др. (Roehrig et al. 2021; McLure et al. 2023).

STEM подходът играе решаваща роля за постигането на много от целите на ООН до 2030 г., насочени към устойчиво развитие за справяне с глобалните проблеми и гарантиране на мир, просперитет и качество на живот за всички. Това очертава все по-нарастващата необходимост от систематизиране на иновативни подходи, които да подготвят студентите педагози да придобият компетентности за преподаване, като използват ефективни STEM подходи.

По-ефективното усвояване на знания и умения в областта на методиката на обучението по природни науки, ма-

Заглавието е на редакцията

www.pedagogia.azbuki.bg

*Списание се реферира
и индексира в Web of Science*

Главен редактор

Проф. д-р Румяна Пейчева-
Форсайт

E-mail: r.peytcheva@fp.uni-sofia.bg

Редактор

Любомира Христова
E-mail: pedagogia@azbuki.bg

Съдържание на сп. „Педагогика“, кн. 4/2025:

ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ПРОНИКНОВЕНИЯ

Използване на системите за управление на обучението в контекста на интерактивното образование / *Силвия Парушева, Борис Банков, Гургана Касабова, Петя Страшимирова*

Military and Social Threats as Determinants of the Development of Contemporary Ukrainian Higher Education / *Mykola Pantiuk, Tetiana Pantiuk, Nataliia Bakhmat, Olena Nevmerzhytska, Svitlana Ivakh*

Любомир Русев – големият непознат педагог и психоаналитик от първата половина на XX век / *Стоил Мавродиев*

Педагогическа технология за обучение на учениците в началните класове за работа с диаграмно репрезентирани данни / *Валентина Чилева*

STEM обучение на студенти педагози в трансдисциплинарна образователна среда / *Любен Витанов, Николай Цанев, Людмила Зафирова, Гергана Христова, Катерина Динкова, Калина Георгиева, Жорж Кюшев, Здравка Савчева*

Изследване и анализ на нагласите на студентите при използване на генеративен инструмент на изкуствен интелект / *Николай Янев, Иглика Гетова, Теодора Христова, Ива Костадинова, Георги Димитров*

Моделът STRONG – възможност за използване и развиване потенциала на талантливите ученици от професионалните гимназии / *Илиян Василев*

Изследване на прилагането на закалителни процедури в детската градина, насочени към формиране на здравна култура при деца-та / *Пенка Борисова*

тематика и технологии и предприемачество се надгражда с усвояване на интегрирано учебно съдържание, повече креативност, умения за трансфер и увеличава професионалната компетентност на студентите. Бъдещите учители придобиват и важните нагласи за прилагане на „дизайнерски умения“ за ефективно STEM обучение (Lupi6n-Cobos et al. 2023), при което се формират компетентности, които ще позволят на учениците да прилагат успешно „иновативни решения за решаване на важни проблеми на обществото и света“.

Опит и добри практики

Много изследвания показват необходимостта STEM обучението да бъде по-широко и системно прилагано в обучението на учителите във висшите училища. Посочват се необходимостта от модерни курсове на обучение, позитивните нагласи и „високата заинтересованост“ на студентите към прилагането на иновативни STEM подходи (Pavlova & Toncheva 2022).

Изследвания „показват положителното отношение на началните учители към преподаването на STEM“ въпреки съществуващите различни проблеми и трудности, включително „ресурсното осигуряване и специфичните методически изисквания“ (Alexieva & Mircheva 2023).

Разглеждат се и проблемите на „закъсняването и изоставането“ на университетите от училищното STEM обучение и необходимостта от въвеждането на стандарти, „базирани на бизнес, предприемачество, наука и технологии във висшето образование“ (Zahariev et al. 2023). Нещо повече, излагат се аргументи за задължително специализирано STEM обучение за бъдещите преподаватели (Boyanov 2023).

Изследват се също и широките възможности на STEM подхода за подобряване ефективността на подготовката на бъдещите учители по изграждане на „компетенции за създаване на STEM ресурси“, както и умения за „генериране и реализиране на STEM идеи в предстоящата им професионална реализация“ (Goranova et al. 2024).

Други проучвания показват и важната роля на „връзката и трансфера на знания между изследователите, работещи в центрове за върхови постижения, учителите от средните училища и университетските преподаватели“ за подобряване ефективността на STEM обучението (Atanasova & Todorova 2021).

Анализирана е и важната роля на „научноизследователското обучение“, „ученето, базирано на проучване“, експерименталната работа, както и работата по „учебни проекти“ като ключови подходи в ефективното STEM обучение на студентите бъдещи учители, включително и по технологии и предприемачество (Mitova & Zoneva 2024).

Всичко това ни дава основание да смятаме, че по-систематичното, но балансирано използване на иновативни практики в обучението на студентите педагози ще доведе не само до по-ефективната им академична подготовка, но и до формирането им като лидери в обучението на 21. век.

Интегрални STEM взаимодействия

STEM обучението по-динамично и системно обвързва обучението по технологии и предприемачество, при-

родни науки и математика. В процеса на преподаване и учене се създават както разнообразни самостоятелни предметни приоритети, така и множество взаимодействия, проекти, проучвания, практическо инженерство, базирано на приложна математика, и научно-обосновани изследователски подходи.

STEM обучението създава интегрален образователен комплекс с множество и разнообразни взаимодействия, трансфер на компетентности и работа по теми в различен образователен контекст. Този комплекс реализира не толкова интегрирано учебно съдържание, колкото иновативен подход за ефективно преподаване и учене по технологии, инженерство, природни науки и математика (Lupi3n-Cobos et al. 2023).

Повечето изследвания доказват ефективността на STEM като „интердисциплинарен подход към ученето“, при който учениците прилагат разнообразни знания и умения по „наука, технологии, инженерство и математика в различен контекст“ (Hallinen 2021). Той е достатъчно полезен, когато се базира на приложно интегриране на технологичния и инженерния дизайн с концепциите и практиките на природонаучното и/или математическото обучение (Sanders 2012; Drake 2012).

Интегрираният STEM подход се реализира на различни равнища, определяни като „мултидисциплинарни“, „интердисциплинарни“ и „трансдисциплинарни“ (Burke & Lehane 2023). В мултидисциплинарния подход обучението се организира около една обща тема, като задачите и практическите дейности се реализират в отделните STEM учебни дисциплини. При интердисциплинарните подходи се преподават и усвояват общи понятия и концепции в различните дисциплини. Така се създават възможности те да се изследват и разглеждат в различни ситуации и приложения, „което позволява да се изследват общи черти и различия“, така че „нови знания или умения, научени в контекста на един предмет, могат да се приложат в контекста на друг предмет“ (Burke & Lehane 2023). Трансдисциплинарната интеграция се развива отвъд отделните учебни предмети, като реализира трансфер на знания и умения при работа по проекти, решаване на реални проблеми и други практически дейности (Vasquez, Comer & Gutierrez 2020, pp. 11 – 22). Нещо повече, STEM интеграцията се определя като „сливане“ в процеса на усвояване на знания, умения и концепции в контекста на учебните програми (Drake 2012).

Автентичен STEM подход на обучение

Автентичното преподаване и учене се определят като ключова характеристика на STEM подхода в обучението (Roehrig et al. 2021). Те са насочени към представяне и относително продължителна работа по проучване и решаване на реалистични практически задачи и поставят усвояването на знания и умения в условия на бъдещи възможности за трансфер и полезност (Herrington, Reeves & Oliver 2014).

Като част от активното учене, автентичното STEM обучение е насочено към по-високи нива на преподаване и усвояване на знания, умения и нагласи (Singer, Montgomery & Schmoll 2020), тясно свързани с проектно и проблемно базираното обучение, когнитивно чиракуване, ситуирано обучение, работа в конструктивистка учебна среда, съвместно решаване на проблеми и др. (Rule 2006).

Автентичното учене насочва фокуса „върху проблеми от реалния свят за дълъг период от време“ и може да подобри както мотивацията, така и представянето на учащите се (Beier et al. 2019).

Изследвания установяват, че студентите, участващи в автентични проекти и задачи, са мотивирани да бъдат по-упорити, по-волеви и последователни в своята работа (Lombardi & Oblinger 2007).

В проучванията са изведени някои важни характеристики на автентичното обучение: автентичност на съдържанието, автентичност на задачата, въздействие на автентичността и личностно значима автентичност (Roach et al. 2018; Strobel et al. 2013).

STEM проекти

Както е отбелязано в статията, работата по проекти реализира най-високите и сложни нива на интеграция – трансдисциплинарните STEM взаимодействия. Трансдисциплинарността се проявява като „критично“, „експанзивно“ и „възникващо“ „надхвърляне на обединяването на две или повече дисциплини“, при което се включва „синергичната и рефлексивна връзка“, „нововъзникващ феномен“, усвояване на нов тип компетентности, репрезентативни и епистемични практики и др. (Takeuchi et al. 2020; Lesseig et al. 2023).

Работата по проекти е основен метод на активното, ориентирано към ученика учене. Проектите включват студентите в автентични практически и смислени дейности (Condliffe et al. 2016, p. 6), които ги ангажират относително продължителен период да проучват, търсят решения на съществуващи проблеми, да размишляват, да генерират идеи, да оценяват критично, да променят и в крайна сметка да създадат публичен продукт (Grossman et al. 2019). В този процес най-често те

работят сложни, широко формулирани проблеми, задачи с ограничения както при инженерния дизайн, насочват се към сътрудничество и се стремят да използват разнообразни концепции в технологиите за изграждане на „скеле“ (Guo et al. 2020). Така създаването на продукт като артефакт, модел, макет, табло, състезание, фестивал, презентация, реферат и др. се превръща в основен компонент на STEM проекта.

Ключов елемент от работата по проекти е „централният въпрос“, проблемна задача, казус и др., който може ефективно да „организира и енергизира“ дейността на студентите (Borich 2017, р. 341). Централният въпрос може да включва редица инструкции, с по-широки възможности за избор, генериране на идеи и решения. Така студентите могат да избират различни начини на проучване, изследване, търсене и структуриране на информация, опитно-изследователски процедури, решения на проблеми, създаване на разнообразни артефакти и други продукти.

STEM проектите включват активно практически дейности за пренос, трансфер на знания и компетентности. В тях студентите често се сблъскват с наддисциплинарни въпроси и концепции, които трябва да използват за решаване на автентични проблеми. Така те не само пренасят и прилагат много от своите знания и умения в нова среда, но усвояват и нови знания, преживявания и непосредствен опит.

В този смисъл, проектно базираното обучение е по-широкообхватно и често е съставено от множество проблеми и предизвикателства, които студентите трябва да решат (Han et al. 2014), което изисква и сложни организационни и фасилитаторни умения на тези, които ги обучават.

Хипотеза

Включването на студентите в автентични трансдисциплинарни STEM проекти ще повиши мотивацията и академичните им постижения, както и няколко важни за тяхната професионална подготовка преносими умения, като инициативност и предприемчивост, умения за работа в екип и критично мислене.

Обект на изследването е обучението на студентите педагози от специалност „Предучилищна и начална училищна педагогика“, редовно обучение по методика на обучението по технологии и предприемачество, природни науки и математика.

Предмет на изследването са възможностите на STEM обучението за академичните постижения, мотивацията, инициативността и предприемчивостта, уменията за работа в екип и критичното мислене на студентите педагози от специалност ПНУП, 3. курс, редовно обучение.

Пълния текст четете в „Педагогика“, кн. 4

Писането като свръхчислов и многоизмерен нелинеен процес

*Откъс от „Derrida and Kristeva Play Sollers’
Numbers (A Gamer’s Mode d’emploi)“*

Miglena Nikolchina

Sofia University “St. Kliment Ohridski”

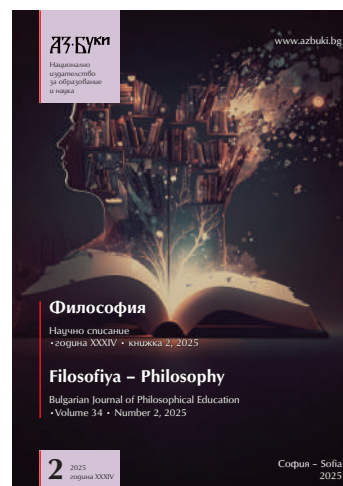
O tu che leggi, udirai nuovo ludo.
Dante, *Inferno*, Canto XXII

The Example Vanishes

Shortly after the publication of Philippe Sollers’ novel *Numbers* (Sollers 1968c) two remarkable commentaries of the novel appear: Derrida’s “Dissemination” and Kristeva’s “Engendering the Formula”. The successive appearance of the commentaries, both of them in two consecutive issues of their respective journals, is hardly a coincidence – or, to put it in Philippe Forest’s inimitable way, this appearance is “*sous l’effet de nul hasard*.” (Forest 1995, p. 259) The commitment of these two formidable works to the novel is abundantly demonstrated by the profuse quotations from it. In fact, Derrida calls (or, rather, was asked by the editors to call) his essay “but a tissue of ‘quotations’.” And yet, beyond quoting it, what exactly do Derrida and Kristeva do with the novel? The answer to this question is not an easy one, and, perhaps, putting it in a Derridean way, it is not one at all. The fact is that in the years to come Derrida’s and Kristeva’s texts go their separate ways and their readers seldom remember to consider Sollers, let alone the triangulated arrangement of which these texts seem to have been part.

Tellingly, the celebrity of Derrida in the anglophone world, the translation in English of this particular essay, and the popularity of his conceptualization of dissemination did not create any urgency for the translation of *Numbers*. Even more tellingly, Kristeva’s essay, in spite of the unwavering American attention to her work, has not as yet been translated in English.

Заглавието е на редакцията

www.philosophy.azbuki.bg

*Списанието се реферува
и индексира в Web of Science*

Главен редактор

Проф. д.ф.н. Владимир Градев
(изпълняващ длъжността)

E-mail: vgradev@phls.uni-sofia.bg

Редактор

Д-р Силвия Петрова

E-mail: philosophy@azbuki.bg

Съдържание на сп. „Философия“, кн. 2/2025:

ОТ РЕДАКЦИЯТА

Derrida after Yesterday / Darin Tenev

ИСТОРИЯ НА ФИЛОСОФИЯТА

Instituting Gestures, Inescapable Ways: Derrida and Zhuangzi Compared / Héctor G. Castañó

The Obvious Unsaid: An Inquiry into Heidegger’s Doctrine via Derrida / Severina Stankeva

ФИЛОСОФСКИ ПРОБЛЕМИ

Deconstruction as the Thinking of Secret / Yuji Nishiyama

The Concept of Phantasm in the Work of Derrida / *Darin Tenev*

A Commitment to Irresponsibility: On Derrida's Passions: 'An Oblique Offering' / *Johan de Jong*

ФИЛОСОФИЯ И СЪВРЕМЕН-НОСТ

Blindness and Insight of Reading: Deconstruction Between Jacques Derrida and Paul de Man / *Yusuke Miyazaki*

Derrida and Kristeva Play Sollers' Numbers (A Gamer's Mode d'emploi) / *Miglena Nikolchina*

РЕЦЕНЗИИ И АНОТАЦИИ
Conceptual Encyclopedia of Hermeneutics / *Valentin Kanawrow*

The Problem of Religious Diversity: A Philosophical Approach / *Nikolai Mihailov*

Nevertheless, it enjoys a vigorous life of its own in semiotic circles which pay no heed to *Numbers*. There are, to be sure, various factors to consider with regard to this bewildering situation, including the estrangement between Sollers and Derrida a few years later, the conceptual divergence between Derrida and Kristeva, the disruptive political dramas of the day, and the vagaries of the American reception of "French theory" and "French feminism." Reading *Numbers* decades after having read the two commentators, I was stunned by the novel's staggering beauty. For all the quoting, Derrida and Kristeva had not prepared me for this. Somehow, they had drawn all the credits to themselves.

Readers of Sollers' novel, however, unlike readers of its illustrious commentaries, tend to acknowledge the triad. The results vary. There is, on the one hand, Philippe Forest's analysis (Forest 1992), a solid piece of interpretation, which applies Kristeva's concepts and evokes Derrida's work in expounding the brilliant qualities of *Numbers*. With Forest, everything looks in order: there is the novel, there are the theoretical tools, the tools are applied, understanding is gained. Forest has no problem elucidating the textual and biographical entanglements and tackles the three texts as separate and even opposed entities. In fact, he notes, although it did not become immediately apparent, the two "masterful readings" of *Numbers* would eventually reveal themselves to be rivals. A conceptual gap appears between them, not sufficiently noted but foreshadowing the future of post-structuralism. (Forest 1995, p. 259)

On the other end of the spectrum, there is Jean-Michel Lou's claim that the novel throws around clues which foreclose rather than open it to interpretation. Far from sorting out its puzzles, its celebrated commentators multiply the novel's complexity. "I feel a bit as if I am facing an idol flanked by majestic Cerberi who stand guard." And yet, one cannot simply bypass the Cerberi because they seem to be somehow entangled with their idol. "By commenting on *Numbers*, we engage in an inextricable textual network." (Lou 2012, p. 37) Forest gives a further twist to Lou's tangle by saying that Derrida's essay conducts "a strange analysis that seems to fully appropriate its object: studying *Numbers* Derrida "rewrites" this novel, as if he set himself the task to dislodge Sollers from the place of his own creation." (Forest 1995, p. 402)

Less dramatically, Sollers says in one of his interviews that Derrida "found in the novel a sort of illustration of his theory" (Sollers 1991, p. 103). If Derrida did this, then arguably so did Kristeva, although Sollers prefers to keep their cases apart. What Sollers seems to imply is a pretty well-established practice: literary works are frequently used not as objects of interpretation but as examples illustrating philosophical or theoretical arguments. The examples sometimes illuminate the arguments, sometimes they conceal their flaws and aporias. However, such uses as a rule enhance the visibility of the examples, do not occlude them as seems to have happened here. Suffice it to mention *Oedipus*, *Antigone*, or *The Sandman*. It is as if things have been reversed in the *Numbers* case: the novel somehow emitted its commentaries as examples for its procedures, and, like the proverbial Romantic shadow replacing the subject that cast it, the examples gained visibility at its expense. If this is the case, in order to understand the examples

– i.e. “Engendering the Formula” and “Dissemination” – we need to treat the novel *Numbers* as the theory they illustrate. One might wonder, for instance, whether Umberto Eco’s interpretation of “Dissemination” might have taken a different turn had he paid some attention to *Numbers* – which he did not. (Eco 1991, pp. 23 – 43)

Nuovo ludo

There is, however, a third possibility which, due to the enormity of the task, will be outlined in this essay only as an invitation for continuation. In 1968, the year when *Numbers* was published, a collection of essays by the *Tel Quel Groupement d’études théorique* appeared under the title *Théorie d’ensemble*, which might be translated as “collective theory” or, why not, “ensemble theory”.⁴ The book was meant to be something like a manifesto of the group. It includes texts by Derrida, Sollers and Kristeva, i.e. the authors that concern us here, as well as Barthes, Foucault, and others. In the very end of the unsigned introduction we learn that the project uniting the essays in the collection involves “the transfers of energy provoked by the pursuit of a practice without rest and without guarantees. For now, this is where the experience has led: we allow it to formulate itself, from one level to another, from one background to another, with the necessity but also the always suspended chance of a game.” (ffrech and Lack 1998, p. 24)

The word for game – *jeu* – which ends the introduction occurs about 170 times in the 400 pages of the book. The (self) formulation of a shared experience as the ludic conjunction of necessity and aleatoriness and as – to put it in the formula suggested in one of the essays – an oscillation between “the *mode d’emploi* of a limited activity and the metaphorical description of an ineffable practice,” (Risset 1968, p. 266) – seems to be so relevant to the “assembly” project that it begs the question why *jeu* does not figure among the “certain number of decisive concepts,” which are enumerated at the beginning of the introduction. *Jeu* (I prefer the French word here because it does not differentiate between game and play) figures prominently in Derrida’s already published books and in his contribution to the volume, “La différence”. (Derrida 1968) It weighs heavily in the contributions of Jean-Louis Baudry who evokes Derrida’s claim that the advent of writing is the advent of the game (*jeu*). (Tel Quel 1968, p. 161) Right in the middle of the collection, as the fourteenth of the 26 essays, we find an intriguing short text by Jacqueline Risset, a poet and later on renowned translator of Dante, titled “Questions About the Rules of the Game.” Not referring to anything or anybody in particular, throwing us, so to say, *in medias res*, the essay certainly is meant to introduce Risset’s own “writing about the fact of writing,” with writing defined as a game (Risset 1968, p. 266). Her poems will be published a few years later in a book titled *Jeu*. (Risset 1971) Still, beyond her own work, Risset’s poetic input echoes the assembly’s preoccupations and inserts her questions about the “rules of the game” in the heart of the “anonymous reality” (ffrech and Lack 1998, p. 24) of the collective *jeu*.

The phrase *le jeu commence* – “the game/play begins” – appears in parenthesis, as a sort of theatrical remark, in the first sentence of Sollers’ earlier novel *Drama*⁵ and is reproduced in *Numbers*. (Sollers 1965, p. 11, 1968c, p. 47) A play, a poem and a novel, as Barthes describes *Drama* in an essay included in the assembly collection (Barthes 1968), *Numbers* is a continuation of *Drama* and, among other things, a further venture into the experiment of transforming the novel into – not exactly a play but a “theatre without a stage or a hall” (Sollers 1968b, p. 318), which is “at the same time its own stage, its own text, its own actors, a theater where the spectators cannot be its spectators, because they are first of all forced actors, caught in the constraints of a text and roles of which they cannot be the authors, since this is, in essence, *a theatre without an author*.” (Sollers 1968b, p. 317)

The transformation of the novel into this theatre without authors or spectators is achieved through quite an *ensemble* of rules which are provided – a few essays after Risset’s questions – in Sollers’ *exposé* “Semantic Levels of a Modern Text,” the modern text being none other than *Numbers*. The rules concern the making of the text *as a text about its making* – or, rather, its engendering as Kristeva will conceptualize it – but they also prescribe its reading which, Sollers’ instructions manual insists, is incorporated in the writing, inseparable from it and stratified into semantic levels. In the rigid structure of the novel – it consists of 25 “carrés”, each of them having 4 parts, three in the past tense and one in the present tense – the fourth part, the one in the present tense, plays the role of the missing fourth wall of the theatre performance; it is the part of the spectators who are forced into being actors... “Thus, both added up and multiplied, the narrative process will comprise up to a hundred sequences (since $1 + 2 + 3 + 4 = 10$ repeated – that is, squared – gives 100)...” (Sollers 1968b, p. 321)

Amidst this numerological spree, Sollers invokes Dante – or rather, his own earlier essay on Dante which was collected in a book in this very same busy year. (Sollers 1968a)⁶ Decades later, Sollers will say, “Dante is my guide, as Virgil was to Dante.” (Sollers 2021) However, one hardly needs such reiterations in order to notice the multiple intersections of Sollers’ writing – in the 1960s and later - with his reading of Dante. Some of these intersections include:

1. *Numbers*. They belong to the “deep layer” of the text and, quoting Artaud, “the arterial beat of things.” (Sollers 1968b, p. 324) Dante is not the only authority. Sollers’ earlier novel *Drama* is structured with reference to the Chinese *Book of Changes*, *I Ching*. As Kristeva puts it apropos of the *I Ching*, “In the 8 trigrams and the 64 hexagrams of the book, mathematical operations and constructions of linguistic meaning merge to prove that “the quantities of language and their relations are regularly expressible in their fundamental nature by mathematical formulas” (F. de Saussure).” (Kristeva 1969, p. 198)

2. *Calling a novel a drama and treating novelistic writing as mis-en-scène the way Dante’s poem is called a comedy and involves “scenography”*: “few texts can be more exemplary for us than that of the *Divine Comedy*, precisely insofar as it manages to organize a scenography that makes a considerable number of textual data intersect and redouble each other. Such a text is not “inspired” by other texts, it has no “sources”: it rereads them, rewrites them, redistributes them in its space; it discovers the junctions, the substrata, both formal and ideological, that it uses for its own session.” (Sollers 1968b, p. 323)

3. *Interfacing the reader/spectator in the “fourth wall” of the text*. “One must recognize that the entire poem [*The Divine Comedy*] is turned toward this empty site that reads it, and to which it is addressed in order to become readable to itself.” (Sollers 1983, p. 14) Sollers supports this assertion by pointing out Dante’s appeals to the reader, finding as most significant the one in Canto XXII of *Inferno*, verse 118: “O tu che leggi, udirai nuovo ludo.” Now the *ludo* Dante speaks of has been translated in various languages in all sorts of ways, and no wonder, since the game that Dante then describes is one of *Inferno*’s most sadistic, although not without its wicked dark humour. I will translate the verse directly from Sollers’ French translation: “O you who read, you will hear a new game (*jeu*).” (Sollers 1968a, p. 47)

4. *Semantic levels*. Dante expected his poem to be read on four levels, literal, allegorical, symbolic, and anagogical. This is only one possible aspect of the non-linearity of writing which the “collective theory” explored and for which Mallarmé was another anchor. Sollers ends his exposé “Semantic Levels” enumerating three levels in *Numbers* (deep, intermediate, and superficial). Yet a fourth level seems to emerge in their dynamic totality, which goes beyond the limits of the individual work and connects to the “generalized text” (*texte généralisé*) of other texts and history. Positioning Dante, with reference to Engels, as poet of the tumultuous transition from the feudal to the capitalist age, Sollers alludes in a manner not particularly subtle that his novel, like the *Divine Comedy*, rejoins its own epoch’s revolutionary transition: through it, “A NEW MYTHICAL STORY” (capitalized in the text) has been set up. (Sollers 1968b, p. 324) Kristeva will go even further by comparing texts of this kind to ancient sacred hymns. (Kristeva 1969, p. 278) While the transition may have turned out to be not exactly of the kind Sollers imagined at this point, a profound turbulence, which has only deepened in the subsequent decades, is masterfully staged in *Numbers*. Derrida diagnoses it by calling the novel a “textual machine” (Derrida 1993, p. 292) and pointing out that Sollers’ numbers “proclaim themselves the contemporaries and inhabitants of” – and Derrida quotes Sollers here – “cities where the mute machines are henceforth capable of reading, deciphering, counting, writing, and remembering...” (Derrida 1993, p. 295) Derrida is warning:

“No one is allowed on these premises if he is afraid of machines and if he still believes that literature, and perhaps even thought, ought to exorcise the machine, the two having nothing to do with each other.” (Derrida 1993, p. 292)

Afraid or not, obligated rather than allowed in those cities, here we are, facing three legendary beasts.

And the game may begin.
All we need is a trigger.
A number of them.

Triggers

My subtitle was prompted by Jean-Michel Lou who calls *Numbers* a “textual machine” (referring to Derrida here), for which he has not found the *mode d’emploi*. (Lou 2012, p. 35) He nevertheless proceeds to operate this machine using the Chinese characters in Sollers’ novel as – to put it

in terms of Derrida's first subtitle in "Dissemination" – *déclenchement*. Or trigger, as the word has been translated by Barbara Johnson. The word, in this case as in many other cases in both Derrida's and Kristeva's essays, including their titles, is derived from the novel. It makes its appearance early on – in fact in the first part of the first carré – in the sentence,

"Because of something [a word – *une parole*] said in another language, accentuated, repeated, sung – and straightway forgotten-, I knew that a new story had been triggered off." (Sollers 1968c, p. 12; Derrida 1993, p. 292)

A new story was triggered off by a word sung in another language. Which word was it, in which language? Well, it was straightway forgotten. Like the elusive flavour of the madeleine out of which there will emerge Combray and Proust's entire project for the search of lost time, the new story, *nuovo ludo*, of *Numbers* will be triggered by the singing sound of an unintelligible and forgotten word. Had this word anything to do with "her body" described in the previous paragraph? We have every reason to believe so. Julia Kristeva – to whom, with her name Юлия written in Cyrillic, the novel is dedicated – reinforces this impression by calling the "non-person of the other sex" the "trigger," *déclencheur*, or should we say *déclencheuse*, for a game (*jeu*) between the I (*je*) and she (*elle*) and describing this *jeu/je* as *joyau* (jewel), Sollers real surname being Joyaux:

"In this way, as a game between "I" and "she", a jewel bringing together in a multitude of fragments the irreconcilable terms of "me" and the "non-person", masculine and feminine, the subject shatters its unity by introducing, as a trigger for this infinitisation, the non-person of the other sex." (Kristeva 1969, p. 354)

With Kristeva, the trigger unlocks the shattering and infinitisation of the subject and the process she describes as *signifiante*, the constant making and unmaking of signs and the subject in poetic language. Although the word occurs late in her text, and in a rather unemphatic manner, it nevertheless indicates the switch – the jewel, so to say – which sets in motion her own pursuit of engendering the formula. It is Derrida, however, who activates *déclenchement*'s multiple meanings, triggering its conceptual scope and, in a typical *mise-en-abyme*, turning the word itself into the trigger of his own text. More polysemous than its English counterpart, *déclenchement* refers to the automatic release of a mechanism and the device or act of setting in motion or stopping a machine but it can also mean to unlock by lifting a latch or to begin to speak, "unclench one's teeth." These clarifications are provided as dictionary quotations and placed as epigraphs preceding the part titled "The Trigger [Le déclenchement]" so one might expect that they promise to unlock the meaning of the novel as an automatic speech production. Something of a sort does happen. Derrida's first sentence immediately after the epigraphs states that,

"These *Numbers* enumerate themselves, write themselves, read themselves. By themselves. Hence they get themselves remarked right away, and every new brand [*marque*] of reading has to subscribe to their program." (Derrida 1993, p. 290)

Derrida says nothing that Sollers has not already asserted in and about his novel and correctly claims that his approach to the novel as a machine is "authorized" by it. All that its reading can do is trigger again its operations. The reading, any reading, has to subscribe to the *Numbers*' program, to their "presentation, commentary, interpretation, review, account, or inventory" (Derrida 1993, p. 294), which inevitably means repetition: a repetition of repetition since the "new story" is, Derrida notes, "born of repetition even in its first occurrence" – for, to quote Sollers comment about triggering the new story, "How many times had that happened?" (Sollers 1968c, p. 292; Derrida 1993, p. 292)

Years later Sollers will describe what he did in *Drama* and *Numbers* as "spiritual exercises" driven by the desire "to build a mechanism of perpetual motion, the world writing itself and reading itself, the book becoming the world... I felt as if I was touching, by tracing the words, a "geometrical," "algebraic," "magical" background... I wanted to really separate myself from my body, to become only the interlacing of syllables and letters... wake up not in myself but on the page..." (Sollers 1981, pp. 100 – 101)

With Derrida, then, "the trigger" triggers his analysis of *Numbers*, setting in motion the novel's program of going beyond mimesis, figuration, representation, subjectivity, or authorship; "unclenching" the text's infinite self-generation, its incessant birth from the consumption of other texts, its constant resumption of emergent meanings. In her altogether different perspective – the nature of the present enquiry does not allow me to dwell on the Kristeva-Derrida theoretical differences here – Kristeva directly challenges "the process of technocratisation of the so-called 'human' sciences" with her conceptualization of "text" as "readable only when we traverse *vertically* its genesis" (Kristeva 1969, p. 280). In the 1960s unlocking this type of "text" or "writing"

– conceptually and as avant-garde practice - was summoned as capable of withstanding the flood of spurious images in the mass media, the sleek rhetoric of propaganda, and the flattening effects of technologies on literature and the arts. Today, when the society of the spectacle has reached new levels in cities where machines are no longer that mute, a new shade in the meaning of “trigger” (and likewise of “*déclenchement*”) has emerged. Sequences in computer games are triggered. In games with multiple choices certain actions or dialogue options can trigger divergent plot lines. The sequences can be scripted, procedurally generated, or, as players try sometimes to do, broken. In any case, the trigger marks the interaction between the player and the mechanics of the game: the degree of freedom or algorithmic dependency, of uniqueness or repetition, which this interaction involves, is a matter of on-going controversies.

Derrida’s claim that the reading of Sollers’ novel has no option but to follow the novel’s program places its reading in the vicinity of this triggering. The trigger’s repetitive novelty leaves no space for priority: it always inserts itself as a new repetition and a repetition of the new. (Nikolchina 2017) Kristeva confirms the same status of her text: her “type of discourse,” she says, has been “foreseen” by the novel because *Numbers* “is a text whose very specificity requires that while practicing in its *formulas* the laws of this phenomenon of which its formulas are the *residue*, it represents in its narrative, that is to say at the level of what is narrated, the theoretical, epistemological or political principles in which what is *written* can be *said*.” (Kristeva 1969, p. 289)

This entanglement of the novel with its interpretations (it seems impossible to say about it something that it has not already “enumerated”) has the already noted perplexing result of rendering the two essays not only very different but also completely autonomous. It is precisely by following the rules of the novel’s game (its “laws” – *Laws* will be the title of Sollers next novel rounding up *Drama* and *Numbers* into a trilogy) that Kristeva and Derrida *produce their own replays* rather than provide literary criticism or use *Numbers* as a philosophical example. This is not to say that their essays do not include analyses of the novel: they do, and in doing so they arguably take different directions. Yet they do this by sticking to Sollers’ rules whose very rigidity and comprehensiveness produce a massive residue, which cannot be subsumed or reduced. For, to utilize at this point the availability of two words for *jeu* in English, *play is always in excess of the game*. It is “supernumerary.” If I prefer the video game analogy here rather than stick to theatre, scenography, and the putting on stage, which figure in all three texts, it is because of the greater visibility of the ontological leap between the game as coding, algorithm, database, automatic *déclenchement*, on the one hand, and, on the other, playing as an interaction triggering the repetition of “new stories” and as non-computable experience, unique in its sensory, embodied, biographical and material transpiring, ultimately extendable into the “generalized text” of the social and the political world. Today’s encounter with LLM-s has added a new dimension to this leap which, conceptually, belongs to the philosophical domain of negativity. With their various layers the replays of *Numbers* do offer “a new mythical story” of this leap.

Пълния текст четете във „Философия“, кн. 2